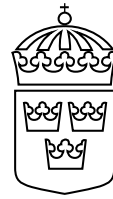

Regeringens skrivelse

2021/22:79

Redovisning av användningen av hemliga tvångsmedel under 2020

Skr.
2021/22:79

Regeringen överlämnar denna skrivelse till riksdagen.

Stockholm den 16 december 2021

Morgan Johansson

Anders Ygeman
(Justitiedepartementet)

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I skrivelsen redogör regeringen för hur bestämmelserna i rättegångsbalken om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig övervakning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning och hemlig rumsavlyssning vid förundersökning i brottmål har tillämpats under 2020. Regeringen redogör också för hur den nya lagen (2020:62) om hemlig dataavläsning, som trädde i kraft den 1 april 2020, har tillämpats under året. Även tillämpningen enligt lagen (2007:979) om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott redovisas. Skrivelsen omfattar också en redogörelse av inhämtningen av uppgifter enligt lagen (2012:278) om inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i de brottsbekämpande myndigheternas underrättelseverksamhet. Slutligen omfattar skrivelsen användningen av dessa tvångsmedel i Säkerhetspolisens verksamhet.

Innehållsförteckning

1	Ärendet och dess beredning	4
2	Reglerna om hemliga tvångsmedel	5
2.1	Grunderna för användning av hemliga tvångsmedel	5
2.2	Hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation	6
2.3	Hemlig övervakning av elektronisk kommunikation	7
2.4	Hemlig kameraövervakning	8
2.5	Hemlig rumsavlyssning	8
2.6	Hemlig dataavläsning	9
2.7	Interimistiska beslut	10
2.8	Åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott	10
2.9	Inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i underrättelseverksamhet	11
2.10	Offentliga ombud	12
2.11	Underrättelse till enskilda som varit utsatta för hemliga tvångsmedel	12
2.12	Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens tillsyn	13
2.13	Regler om överskottsinformation	14
2.14	Förbud mot avlyssning i vissa fall	14
3	Myndigheternas redovisning	15
3.1	Tillämpningen av bestämmelserna om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation	15
3.2	Tillämpningen av bestämmelserna om hemlig övervakning av elektronisk kommunikation	20
3.3	Tillämpningen av bestämmelserna om hemlig kameraövervakning	23
3.4	Tillämpningen av bestämmelserna om hemlig rumsavlyssning	26
3.5	Tillämpningen av bestämmelserna om hemlig dataavläsning	29
3.6	Tillämpningen av bestämmelserna om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott	32
3.7	Tillämpningen av bestämmelserna om inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i underrättelseverksamhet	33
3.8	Säkerhetspolisens tvångsmedelsanvändning	35
4	Myndigheternas slutsatser	36
4.1	Tillämpningen av hemliga tvångsmedel vid förundersökning i brottmål eller med anledning av begäran om internationell rättslig hjälp i brottmål	36
4.2	Inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i de brottsbekämpande myndigheternas underrättelseverksamhet	41
4.3	Säkerhetspolisens tvångsmedelsanvändning	42
5	Regeringens bedömning av redovisningen av användningen av hemliga tvångsmedel	42

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 16 december
2021 48

Skr. 2021/22:79

1 Ärendet och dess beredning

I enlighet med riksdagens önskemål har regeringen sedan 1983 årligen redovisat hur reglerna om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation (tidigare hemlig teleavlyssning) har tillämpats under det gångna året (bet. 1981/82:JuU54, rskr. 1981/82:298). Redovisningen har därefter utökats till att avse även användningen av andra hemliga tvångsmedel och den omfattar i dag också hemlig övervakning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning, hemlig rumsavlyssning och hemlig dataavläsning vid förundersökning i brottmål liksom tillämpningen enligt lagen (2007:979) om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott, förkortad preventivlagen, och en redogörelse för inhämtning av uppgifter enligt lagen (2012:278) om inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i de brottsbekämpande myndigheternas underrättelseverksamhet, förkortad inhämtningslagen. Redogörelsen innefattar även användningen av dessa tvångsmedel i Säkerhetspolisens verksamhet.

Enligt förordningen (2015:743) med instruktion för Åklagarmyndigheten ska myndigheten till regeringen, senast den 31 maj varje år, redovisa uppgifter om tillämpningen av bestämmelserna om vissa hemliga tvångsmedel enligt närmare anvisningar från regeringen. De närmare anvisningarna framgår av regeringens beslut den 17 december 2015 respektive den 12 mars 2020 om uppdrag att redovisa användningen av hemliga tvångsmedel (Ju2015/09908 och Ju2020/01059). När det gäller uppgifter om vilken tid en person varit föremål för avlyssning eller övervakning och vilken nytta ett tvångsmedel har haft ska redovisningen avse de förundersökningar som lagts ned eller där beslut i åtalsfrågan fattats under det föregående året och omfatta hela den tid som tvångsmedlet gällt. Redovisningen ska även omfatta de interimistiska tillstånd som meddelats av åklagare och hur domstol sedan beslutat i dessa fall. Uppdraget innefattar också en skyldighet att redovisa Säkerhetspolisens användning av hemliga tvångsmedel på ett visst sätt.

Regeringens senaste redovisning till riksdagen gjordes i december 2020 i skrivelsen Redovisning av användningen av hemliga tvångsmedel under 2019 (skr. 2020/21:59). Skrivelsen behandlades av riksdagen i början av 2020 (bet. 2020/21:JuU18, rskr. 2020/21:59). Regeringen lämnar nu en redogörelse för användningen av hemliga tvångsmedel under 2020. Redogörelsen bygger på de uppgifter som lämnats till regeringen av Åklagarmyndigheten i samverkan med Ekobrottsmyndigheten, Polismyndigheten, Tullverket och Säkerhetspolisen (Ju2021/02181).

2 Reglerna om hemliga tvångsmedel

Skr. 2021/22:79

2.1 Grunderna för användning av hemliga tvångsmedel

Bestämmelser om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig övervakning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning och hemlig rumsavlyssning som tvångsmedel vid utredning av brott finns i 27 kap. rättegångsbalken. Bestämmelser om hemlig dataavläsning finns i lagen (2020:62) om hemlig dataavläsning. Särskilda bestämmelser om användning av hemliga tvångsmedel i preventivt syfte finns i preventivlagen och i lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll. Möjlighet att meddela tillstånd till att använda hemliga tvångsmedel finns också i lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål. Sedan den 1 december 2017 gäller lagen (2017:1000) om en europeisk utredningsorder för EU:s medlemsstater, med undantag för Danmark och Irland. Reglerna om inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i underrättelseverksamhet finns i inhämtningslagen.

I 2 kap. regeringsformen finns föreskrifter om grundläggande fri- och rättigheter. Föreskrifterna innebär bl.a. att var och en gentemot det allmänna är skyddad mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång, mot undersökning av brev eller annan förtrolig försändelse och mot hemlig avlyssning eller upptagning av telefonsamtal eller annat förtroligt meddelande (6 § första stycket). Var och en är också skyddad gentemot det allmänna mot betydande intrång i den personliga integriteten, om det sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden (6 § andra stycket). Dessa grundläggande fri- och rättigheter får begränsas bara genom lag och endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningarna får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt eller utgöra ett hot mot den fria åsiktsbildningen (20 och 21 §§).

Enligt artikel 8.1 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) har var och en rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Rätten till skydd för privat- och familjeliv omfattar bl.a. skydd mot övervakning i olika former. Motsvarande skydd följer av EU:s rättighetsstadga inom EU-rättens tillämpningsområde (artikel 7 och 52.3 i stadgan).

Tvångsmedel som innefattar ingrepp i den privata sfär som artikel 8 i Europakonventionen är avsedd att skydda, kan enligt konventionen endast godtas om de har stöd i lag och omfattas av de undantag som anges i artikel 8.2. Genom lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna är Europakonventionen direkt tillämplig i Sverige. I 2 kap. 19 § regeringsformen föreskrivs att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av Europakonventionen.

Bestämmelserna om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig övervakning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning, hemlig rumsavlyssning, hemlig dataavläsning, preventiva tvångsmedel och inhämtning av uppgifter i underrättelseverksamhet utgör

för brottsbekämpningen nödvändiga undantag från det skydd mot intrång i enskildas privat- och familjeliv som annars gäller enligt såväl grundlag som Europakonventionen och EU:s rättighetsstadga.

För all användning av tvångsmedel gäller tre allmänna principer. Dessa principer, som knyter an till innehållet i 2 kap. 21 § regeringsformen, är ändamålsprincipen, behovsprincipen och proportionalitetsprincipen. Ändamålsprincipen innebär att en myndighets befogenhet att använda ett tvångsmedel ska vara bundet till det ändamål för vilket tvångsmedlet har beslutats. Behovsprincipen innebär att en myndighet får använda ett tvångsmedel bara när det finns ett påtagligt behov av det och en mindre ingripande åtgärd inte är tillräcklig. Proportionalitetsprincipen, som är lagfäst i bl.a. 27 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken, innebär att ett tvångsmedel får tillgripas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller något annat motstående intresse.

2.2 Hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation

Hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation innebär att meddelanden, som i ett elektroniskt kommunikationsnät överförs eller har överförts till eller från ett telefonnummer eller annan adress, i hemlighet avlyssnas eller tas upp genom ett tekniskt hjälpmedel för återgivning av innehållet i meddelandet (27 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken). Definitionen omfattar telefon- och telefaxtrafik, e-posttrafik och överföring av datafiler. Avlyssning får, med vissa begränsningar, verkställas även utanför allmänt tillgängliga telenät, t.ex. inom större företagsnät.

Hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation får användas vid förundersökning om brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, vissa samhällsfarliga brott eller försök, förberedelse eller stämpling till ett sådant brott om en sådan gärning är straffbelagd. Avlyssning får också användas vid förundersökning om annat brott om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i två år (27 kap. 18 § andra stycket rättegångsbalken).

En förutsättning för hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation är att någon är skäligen misstänkt för brottet. Åtgärden ska vidare vara av synnerlig vikt för utredningen. Avlyssning får avse ett telefonnummer eller annan adress eller en viss elektronisk kommunikationsutrustning som under den tid som tillståndet avser innehas eller har innehafts av den misstänkte eller annars kan antas ha använts eller komma att användas av den misstänkte. Avlyssningen får också avse ett telefonnummer eller annan adress eller en viss elektronisk kommunikationsutrustning som det finns synnerlig anledning att anta att den misstänkte under den tid som tillståndet avser har kontaktat eller kommer att kontakta (27 kap. 20 § första stycket rättegångsbalken).

Det är rätten som på ansökan av åklagaren prövar om tillstånd ska ges till hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation. När en ansökan eller anmälan inkommit ska rätten utse ett offentligt ombud i ärendet och hålla ett sammanträde (27 kap. 21 och 28 §§ rättegångsbalken).

I kriminella kretsar är det vanligt att anonyma SIM-kort används i mobiltelefoner och att såväl kort som telefoner byts ut i syfte att undvika och försvåra avlyssning. Varje gång ett sådant byte sker behöver ett nytt tvångsmedelsbeslut om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation meddelas och rätten hålla ett sammanträde (27 kap. 28 § rättegångsbalken). Genom en lagändring som trädde i kraft den 1 augusti 2020 infördes en ny bestämmelse i rättegångsbalken (27 kap. 28 a §) som innebär att rätten under vissa förutsättningar får pröva en ansökan eller anmälan om ytterligare tillstånd till hemlig avlyssning utan att hålla sammanträde. Genom det förenklade förfarandet kan rätten meddela sitt beslut snabbare eftersom man inte behöver vänta in ett sammanträde, vilket möjliggör en effektivare brottsbekämpning.

2.3 Hemlig övervakning av elektronisk kommunikation

Hemlig övervakning av elektronisk kommunikation innebär att uppgifter i hemlighet hämtas in om meddelanden som i ett elektroniskt kommunikationsnät överförs eller har överförts till eller från ett telefonnummer eller annan adress, vilka elektroniska kommunikationsutrustningar som har funnits inom ett visst geografiskt område, eller i vilket geografiskt område en viss elektronisk kommunikationsutrustning finns eller har funnits (27 kap. 19 § första stycket rättegångsbalken). Genom hemlig övervakning av elektronisk kommunikation får även sådana meddelanden hindras från att nå fram (27 kap. 19 § andra stycket rättegångsbalken). Tvångsmedlet ger inte tillgång till innehållet i utväxlade meddelanden.

Hemlig övervakning av elektronisk kommunikation får användas vid förundersökning om brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i sex månader, dataintrång, barnpornografibrott som inte är att anse som ringa, narkotikabrott och narkotikasmuggling samt vissa samhällsfarliga brott. Detsamma gäller försök, förberedelse eller stämpling till ett sådant brott, om en sådan gärning är straffbelagd (27 kap. 19 § tredje stycket rättegångsbalken).

Hemlig övervakning av elektronisk kommunikation får användas när någon är skäligen misstänkt för brottet eller, med vissa begränsningar, för att utreda vem som skäligen kan misstänkas för brottet. Åtgärden ska vara av synnerlig vikt för utredningen (27 kap. 20 § rättegångsbalken).

Frågor om hemlig övervakning av elektronisk kommunikation prövas av rätten på ansökan av åklagaren (27 kap. 21 § rättegångsbalken).

Till skillnad från hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, som nästan uteslutande är framåtsyftande och har som ändamål att avlyssna kommunikation i realtid, avser hemlig övervakning av elektronisk kommunikation många gånger förfluten tid. De brottsbekämpande myndigheterna är därför i ärenden om hemlig övervakning av elektronisk kommunikation beroende av att teleoperatörerna har lagrat uppgifter som kan lämnas ut i efterhand. Sedan den 1 oktober 2019 gäller nya bestämmelser om lagring av uppgifter om elektronisk kommunikation i brottsbekämpande syfte, s.k. datalagring. Bestämmelserna innebär en skyldighet för de företag som bedriver anmälningspliktig verksamhet

enligt 2 kap. 1 § lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation att för brottsbekämpningsändamål lagra uppgifter från tele- och internetkommunikation under viss tid.

2.4 Hemlig kameraövervakning

Hemlig kameraövervakning innebär att fjärrstyrda tv-kameror, andra optiskelektroniska instrument eller därmed jämförbara utrustningar används för optisk personövervakning vid förundersökning i brottmål, utan att upplysning om övervakningen lämnas (27 kap. 20 a § första stycket rättegångsbalken). Ljudinspelning är inte tillåtet vid en sådan övervakning. Förutsättningarna för hemlig kameraövervakning är i huvudsak desamma som för hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation. Övervakningen får endast omfatta en plats där den misstänkte kan antas komma att uppehålla sig. Övervakningen får även omfatta den plats där ett brott har begåtts eller en nära omgivning till denna plats i syfte att fastställa vem som skäligen kan misstänkas för brottet om åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen (27 kap. 20 c § rättegångsbalken).

Frågor om hemlig kameraövervakning prövas av rätten på ansökan av åklagaren. När en ansökan eller anmälan inkommit ska rätten utse ett offentligt ombud i ärendet och hålla ett sammanträde (27 kap. 21 och 28 §§ rättegångsbalken).

2.5 Hemlig rumsavlyssning

Hemlig rumsavlyssning innebär att avlyssning eller upptagning görs i hemlighet med ett tekniskt hjälpmedel som är avsett att återge ljud. Avlyssningen får omfatta tal i enrum, samtal mellan andra eller förhandlingar vid sammanträden eller andra sammankomster som allmänheten inte har tillträde till (27 kap. 20 d § första stycket rättegångsbalken).

Hemlig rumsavlyssning får användas vid förundersökning om brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fyra år. Tvångsmedlet får vidare användas vid en förundersökning om spioneri eller brott som avses i 26 § lagen (2018:558) om företagshemligheter, om det finns anledning att anta att gärningen har begåtts på uppdrag av eller har understötts av en främmande makt eller av någon som har agerat för en främmande makts räkning och det kan antas att brottet inte leder till endast böter. Även vid utredning av försök, förberedelse eller stämpling till nu angivna brott får hemlig rumsavlyssning användas. Hemlig rumsavlyssning får också användas vid förundersökning om vissa särskilt angivna brott, t.ex. människohandel och våldtäkt, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att brottets straffvärde skulle överstiga fängelse i fyra år. Även för försök, förberedelse eller stämpling till sådana särskilt angivna brott får tillstånd ges om gärningen är straffbelagd och det kan antas att dess straffvärde överstiger fängelse i fyra år (27 kap. 20 d § andra stycket rättegångsbalken).

En förutsättning för hemlig rumsavlyssning är att någon är skäligen misstänkt för brottet. Åtgärden ska vidare vara av synnerlig vikt för utred-

ningen (27 kap. 20 e § första stycket rättegångsbalken). Avlyssningen får avse endast en plats där det finns särskild anledning att anta att den misstänkte kommer att uppehålla sig. Avser åtgärden någon annan stadigvarande bostad än den misstänktes, får tvångsmedlet användas endast om det finns synnerlig anledning att anta att den misstänkte kommer att uppehålla sig där (27 kap. 20 e § andra stycket rättegångsbalken).

Frågor om hemlig rumsavlyssning prövas av rätten på ansökan av åklagaren. När en ansökan eller anmälan inkommit ska rätten utse ett offentligt ombud i ärendet och hålla ett sammanträde (27 kap. 21 och 28 §§ rättegångsbalken).

2.6 Hemlig dataavläsning

Den 1 april 2020 trädde lagen om hemlig dataavläsning i kraft. Hemlig dataavläsning innebär att uppgifter, som är avsedda för automatiserad behandling, i hemlighet och med ett tekniskt hjälpmedel läses av eller tas upp i ett avläsningsbart informationssystem (1 § första stycket). Hemlig dataavläsning kan ge tillgång till flera olika slags uppgifter (1 § andra stycket och 2 §). Det är fråga om kommunikationsavlyssningsuppgifter, kommunikationsövervakningsuppgifter, platsuppgifter, kameraövervakningsuppgifter, rumsavlyssningsuppgifter, uppgifter som finns lagrade i ett avläsningsbart informationssystem och uppgifter som visar hur ett avläsningsbart informationssystem används. Regelverket skiljer sig åt i vissa delar beroende på vilken uppgiftstyp som omfattas av tillståndet.

Hemlig dataavläsning får användas vid en förundersökning om brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, vissa samhällsfarliga brott eller försök, förberedelse eller stämpling till ett sådant brott om en sådan gärning är straffbelagd. Hemlig dataavläsning får även användas vid förundersökning för annat brott om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i två år. När hemlig dataavläsning avser rumsavlyssningsuppgifter är dock kravet detsamma som vid hemlig rumsavlyssning, dvs. att tillstånd endast får meddelas vid misstanke om sådan brottslighet som avses i 27 kap. 20 d § andra stycket brottsbalken (se avsnitt 2.5).

En förutsättning för att hemlig dataavläsning ska få användas är att någon är skäligen misstänkt för brottet. Åtgärden ska vidare vara av synnerlig vikt för utredningen (4 § lagen om hemlig dataavläsning). Om hemlig dataavläsning avser kameraövervaknings- eller rumsavlyssningsuppgifter får åtgärden endast användas på en plats där det kan antas respektive finns särskild anledning att anta att den misstänkte kommer att uppehålla sig.

Frågor om hemlig dataavläsning prövas av rätten på ansökan av åklagare. En ansökan om hemlig dataavläsning vid särskild utlänningskontroll ska dock göras av Säkerhetspolisen eller Polismyndigheten (14 §). När en ansökan eller anmälan har kommit in ska rätten utse ett offentligt ombud i ärendet och hålla ett sammanträde (16 §).

2.7 Interimistiska beslut

Åklagare har möjlighet att fatta interimistiska beslut om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig övervakning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning och hemlig dataavläsning förutom i de fall då tvångsmedlet avser rumsavlyssningsuppgifter. Ett interimistiskt beslut innebär att en åklagare lämnar tillstånd till hemliga tvångsmedel i avvaktan på rättsens prövning. Om en åklagare har fattat ett interimistiskt beslut om avlyssning eller övervakning ska detta utan dröjsmål anmälas till rätten som skyndsamt ska pröva ärendet. Om rätten kommer fram till att det inte finns skäl för det hemliga tvångsmedlet ska den upphäva åklagarens beslut. Om åklagarens beslut har hunnit verkställas innan rätten prövat beslutet ska rätten i stället pröva om det funnits skäl för beslutet. Om rätten kommer fram till att det inte funnits sådana skäl får de inhämtade uppgifterna inte användas i en brottsutredning till nackdel för den som har omfattats av avlyssningen eller övervakningen, eller för någon annan som uppgifterna avser (27 kap. 21 a § rättegångsbalken och 17 § lagen om hemlig dataavläsning).

2.8 Åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott

Preventivlagen ger myndigheterna en möjlighet att använda hemliga tvångsmedel för att förhindra brott, s.k. preventiva tvångsmedel. Tillstånd till hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig övervakning av elektronisk kommunikation eller hemlig kameraövervakning får meddelas om det med hänsyn till omständigheterna finns en påtaglig risk för att en person kommer att utöva brottslig verksamhet som innefattar bl.a. sabotage, spioneri och terroristbrott (1 § första stycket). Tillstånd får också meddelas om det finns en påtaglig risk för att det inom en organisation eller grupp kommer att utövas sådan brottslig verksamhet och det kan befaras att en person som tillhör eller verkar för organisationen eller gruppen medvetet kommer att främja denna verksamhet (1 § andra stycket). Tillstånd till hemlig dataavläsning får meddelas under samma förutsättningar, förutom när det gäller rumsavlyssningsuppgifter (7 § fjärde stycket lagen om hemlig dataavläsning).

Hemlig avlyssning och övervakning av elektronisk kommunikation får enligt 2 § preventivlagen enbart avse

- ett telefonnummer eller annan adress eller en viss elektronisk kommunikationsutrustning som under den tid tillståndet avser innehas eller har innehaft av den för tvångsmedlet aktuella personen, eller som annars kan antas ha använts eller komma att användas av honom eller henne, eller
- ett telefonnummer eller annan adress eller en viss elektronisk kommunikationsutrustning som det finns synnerlig anledning att anta att personen under den tid tillståndet avser har kontaktat eller kommer att kontakta.

Hemlig kameraövervakning får endast avse en plats där den person som är aktuell för tvångsmedlet kan antas komma att uppehålla sig, eller en plats där den brottsliga verksamheten som avses i 1 § kan antas komma att utövas eller en nära omgivning till denna plats (3 §).

Tvångsmedlet får användas endast om det är av synnerlig vikt för att förhindra sådan brottslig verksamhet som lagen omfattar. Dessutom måste skälen för åtgärden uppväga det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för personen som tvångsmedlet avser eller för något annat motstående intresse (5 §).

Tillstånd till hemlig dataavläsning får i dessa fall endast avse ett avläsningsbart informationssystem som används, eller som det finns särskild anledning att anta har använts eller kommer att användas, av en person som uppfyller de förutsättningar som anges i 7 § lagen om hemlig dataavläsning. Hemlig dataavläsning som gäller kommunikationsavlyssningsuppgifter, kommunikationsövervakningsuppgifter eller platsuppgifter får även avse ett avläsningsbart informationssystem som det finns synnerlig anledning att anta att en person som anges i 7 § under den tid som tillståndet avser har kontaktat eller kommer att kontakta.

2.9 Inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i underrättelseverksamhet

Enligt inhämtningslagen får Polismyndigheten, Säkerhetspolisen och Tullverket i sin underrättelseverksamhet i hemlighet hämta in uppgifter om meddelanden som i ett elektroniskt kommunikationsnät har överförs till eller från ett telefonnummer eller annan adress, om vilka elektroniska kommunikationsutrustningar som har funnits inom ett visst geografiskt område, eller uppgifter om inom vilket geografiskt område en viss elektronisk kommunikationsutrustning finns eller har funnits. Inhämtningen får endast göras från den som enligt lagen om elektronisk kommunikation tillhandahåller ett elektroniskt kommunikationsnät eller en elektronisk kommunikationstjänst (1 § inhämtningslagen).

Uppgifter får hämtas in om omständigheterna är sådana att åtgärden är av särskild vikt för att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet som innefattar bl.a. brott som har minst två års fängelse som minimistraff eller vissa samhällsfarliga brott, om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den som åtgärden riktar sig mot eller för något annat motstående intresse (2 §). De särskilt uppräknade brotten fanns tidigare i en tidsbegränsad bestämmelse. Sedan den 1 oktober 2019 är dock bestämmelsen permanent (prop. 2018/19:86). Från och med samma datum fattas beslut om inhämtning av uppgifter av åklagare vid Åklagarmyndigheten efter ansökan av Polismyndigheten, Säkerhetspolisen eller Tullverket (3 §). Innan lagändringen fattades beslut av myndigheterna själva. Som nämnts i avsnitt 2.3 gäller sedan den 1 oktober 2019 även nya bestämmelser om datalagring i lagen om elektronisk kommunikation.

Genom lagen om hemlig dataavläsning finns möjlighet att, på samma sätt som följer av inhämtningslagen, hämta in kommunikationsövervakningsuppgifter och platsuppgifter om åtgärden är av synnerlig vikt för att

förebygga, förhindra eller upptäcka sådan brottslig verksamhet som anges i 2 § inhämtningslagen. I dessa fall får dock inte meddelanden hindras från att nå fram och om tillståndet avser kommunikationsövervakningsuppgifter får tillståndet endast avse förfluten tid.

2.10 Offentliga ombud

I ärenden om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning, hemlig rumsavlyssning, hemlig dataavläsning och motsvarande preventiva tvångsmedel gäller ett system med offentliga ombud (27 kap. 26–30 §§ rättegångsbalken, 16 § lagen om hemlig dataavläsning och 6 § andra stycket preventivlagen). Det offentliga ombudet är motpart till åklagaren vid sammanträden inför domstol och har till uppgift att bevaka enskildas rätt och integritetsintressen i allmänhet. Det offentliga ombudet ska lyfta fram alla aspekter, även t.ex. skydd för tredje mans integritet. Det offentliga ombudet ska också bevaka att de grundläggande principerna för tvångsmedelsanvändning följs. Det offentliga ombudet ska ha tillgång till allt material som ligger till grund för domstolens prövning. Han eller hon har möjlighet att yttra sig i ärendet och har rätt att överklaga domstolens beslut.

2.11 Underrättelse till enskilda som varit utsatta för hemliga tvångsmedel

Den som är eller har varit misstänkt för brott ska underrättas om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig övervakning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning, hemlig rumsavlyssning eller hemlig dataavläsning som han eller hon har utsatts för (27 kap. 31 § rättegångsbalken samt 28 och 29 §§ lagen om hemlig dataavläsning). Om avlyssning eller övervakning av elektronisk kommunikation har avsett ett telefonnummer eller annan adress eller en viss elektronisk kommunikationsutrustning som innehas av någon annan än den misstänkte, ska även innehavaren underrättas. Detsamma gäller i fall om hemlig dataavläsning om ett sådant avläsningsbart informationssystem som avses i lagen om hemlig dataavläsning innehas av någon annan än den misstänkte. Om inhämtningen har gjorts i syfte att utreda vem som är skäligen misstänkt och integritetsintrånget för den enskilde kan antas vara ringa behöver dock ingen underrättelse lämnas. Om kameraövervakning eller rumsavlyssning har avsett en plats som innehas av någon annan än den misstänkte och som allmänheten inte har tillträde till, ska även innehavaren av platsen underrättas. En underrättelse ska lämnas så snart det kan ske utan men för utredningen, dock senast en månad efter det att förundersökningen avslutats. En underrättelse ska dock skjutas upp om sekretess enligt vissa bestämmelser i offentlighets- och sekretesslagen gäller för uppgiften. Om det på grund av sekretess inte har kunnat lämnas någon underrättelse inom ett år från det att förundersökningen avslutades behöver någon underrättelse inte lämnas. Säkerhets- och integritetsskyddsmyndigheten ska i dessa fall informeras.

Underrättelseskyldigheten omfattar inte utredningar om sådan brottslighet som hör till Säkerhetspolisens verksamhetsområde, t.ex. brott mot Sveriges säkerhet, sabotagebrott och terroristbrott. En underrättelse behöver inte lämnas till den som redan har fått del av eller tillgång till uppgifterna. En underrättelse behöver inte heller lämnas om den med hänsyn till omständigheterna uppenbart är utan betydelse.

Även den som varit utsatt för tvångsmedel enligt preventivlagen ska underrättas om tvångsmedelsanvändningen om det gäller mord, dråp, grov misshandel, synnerligen grov misshandel, människorov eller olaga frihetsberövande i avsikt att påverka ett offentligt organ eller den som yrkesmässigt bedriver nyhetsförmedling eller annan journalistik att vidta eller avstå från att vidta en åtgärd eller att hämnas en åtgärd (16 §). Dessa regler gäller även när hemlig dataavläsning använts i dessa situationer (29 § lagen om hemlig dataavläsning). Om åtgärden har avsett ett telefonnummer eller annan adress, en viss elektronisk kommunikationsutrustning, ett avläsningsbart informationssystem eller en plats som innehas av någon annan, ska även han eller hon underrättas. Vid hemlig kameraövervakning behöver dock innehavaren av en plats som allmänheten har tillträde till inte underrättas. Underrättelse ska lämnas så snart det kan ske efter det att det ärende som åtgärden vidtog i har avslutats. En underrättelse ska dock skjutas upp om sekretess gäller för uppgiften. Om det på grund av sekretess inte har kunnat lämnas någon underrättelse inom ett år från det att det ärende i vilket åtgärden vidtog avslutades behöver någon underrättelse inte lämnas. Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden ska då informeras. En underrättelse behöver inte lämnas till den som redan har fått del av eller tillgång till uppgifterna. En underrättelse behöver inte heller lämnas om den med hänsyn till omständigheterna uppenbart är utan betydelse.

2.12 Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens tillsyn

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden är en myndighet under regeringen som bl.a. har till uppgift att utöva tillsyn över de brottsbekämpande myndigheternas användning av hemliga tvångsmedel och därmed sammanhängande verksamhet. Myndighetens verksamhet är reglerad i lagen (2007:980) om tillsyn över viss brottsbekämpande verksamhet och förordningen (2007:1141) med instruktion för Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden.

Nämnden ska utöva tillsyn genom inspektioner och andra undersökningar (2 § första stycket lagen om tillsyn över viss brottsbekämpande verksamhet). Tillsynen avser ofta granskning av tvångsmedelsdiarier och enskilda tvångsmedelsärenden hos polisen och åklagarna. Mestadels tillämpar nämnden en s.k. tematisk tillsynsmetod. Med tematisk tillsyn avses att granskningen sker mot bakgrund av vissa i förväg definierade frågeställningar. Tillsynen ska särskilt syfta till att säkerställa att de brottsbekämpande myndigheternas användning av hemliga tvångsmedel varit författningsenlig (1 § fjärde stycket). Nämnden får efter granskningen uttala sig om vad den kommit fram till och om vad som bör ändras i den

granskade myndighetens verksamhet (2 § andra stycket). Nämnden kan även uppmärksamma regeringen på behovet av förändringar i lag eller annan författning.

Nämnden är skyldig att på begäran av en enskild kontrollera om han eller hon har utsatts för hemliga tvångsmedel eller varit föremål för viss typ av personuppgiftsbehandling och om användningen av tvångsmedel och därmed sammanhängande verksamhet eller behandlingen av personuppgifter har utförts i enlighet med lag eller annan författning. Nämnden ska underrätta den enskilde om att kontrollen har utförts (3 §).

Det finns bestämmelser om att nämnden i vissa fall ska underrättas om beslut om hemliga tvångsmedel (se bl.a. 5 § inhämtningslagen, 21 § lagen om hemlig dataavläsning och 14 b § andra stycket förundersökningskungörelsen [1947:948]).

2.13 Regler om överskottsinformation

När tvångsmedel används kan det komma fram uppgifter som inte rör det brott som har legat till grund för tvångsmedelsbeslutet. Uppgifterna kan i stället ha betydelse för att utreda ett annat brott eller för att förhindra nya brott. För användningen av sådan information gäller vissa begränsningar, t.ex. i vilka situationer uppgifterna får användas för att inleda en förundersökning (27 kap. 23 a § rättegångsbalken, 6 och 7 §§ inhämtningslagen, 28 § lagen om hemlig dataavläsning samt 12 § preventivlagen).

2.14 Förbud mot avlyssning i vissa fall

Hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation får inte avse telefonsamtal eller andra meddelanden där någon som yttrar sig, på grund av bestämmelserna om frågeförbud (36 kap. 5 § andra–sjätte styckena rättegångsbalken), inte skulle ha kunnat höras som vittne om det som har sagts eller på annat sätt kommit fram. Om det under avlyssningen kommer fram att det är fråga om ett sådant samtal eller meddelande ska avlyssningen omedelbart avbrytas. Hemlig rumsavlyssning får inte avse samtal eller annat tal där någon sådan person talar. Om det under rumsavlyssningen kommer fram att det är fråga om ett sådant samtal eller tal, ska avlyssningen omedelbart avbrytas. Upptagningar och uppteckningar ska omedelbart förstöras i de delar som omfattas av förbudet (27 kap. 22 § rättegångsbalken). Detsamma gäller för hemlig dataavläsning om det är fråga om kommunikationsavlyssnings- eller rumsavlyssningsuppgifter. Hemlig rumsavlyssning får inte heller avse vissa i lagen särskilt angivna platser som används för verksamhet som omfattas av frågeförbudet i rättegångsbalken, t.ex. verksamhet som bedrivs av advokater, läkare, psykologer och präster inom trossamfund (27 kap. 20 e § tredje stycket rättegångsbalken). Slutligen får hemlig dataavläsning inte avse ett avläsningsbart informationssystem som stadigvarande används eller är särskilt avsett att användas av personer som genom sitt yrke har sådan tystnadsplikt som följer av 36 kap. 5 § rättegångsbalken (11 § lagen om hemlig dataavläsning).

Nedan följer en redogörelse för Åklagarmyndighetens, Ekobrottsmyndighetens, Polismyndighetens och Tullverkets tvångsmedelsanvändning under 2020. En redogörelse för Säkerhetspolisens tvångsmedelsanvändning under 2020 finns i avsnitt 3.8.

Ärenden om hemliga tvångsmedel vid Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten registreras sedan mitten av januari 2017 i ett särskilt it-stöd kallat HTM-Cåbra. De statistiska uppgifterna om antalet tillstånd och antalet misstänkta personer som ligger till grund för årets redovisning är för fjärde gången hämtade från detta system. Detta gäller dock inte uppgifter såvitt avser hemlig dataavläsning och det förenklade förfarandet vid vissa beslut om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation. Skälet för det är att det ännu inte är tekniskt möjligt att registrera detta i ärendehanteringssystemet. De redovisade uppgifterna har därför, såvitt avser hemlig dataavläsning och det förenklade förfarandet, lämnats manuellt av de ansvariga operativa åklagarenheterna.

Myndigheterna framhåller i sin redovisning att en person kan ha varit föremål för flera olika former av hemliga tvångsmedel och att samma person i dessa fall räknas under flera tvångsmedel. En sammanräkning av antalet personer som redovisas för varje tvångsmedel ger således inte en uppgift om hur många olika individer som totalt varit föremål för hemliga tvångsmedel.

3.1 Tillämpningen av bestämmelserna om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation

Antalet personer

Hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation har omfattat 1 704 misstänkta personer under 2020 (1 623 personer 2019).

Antalet personer fördelat på brottstyp

Antalet personer som varit föremål för hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation 2020 har fördelat sig mellan olika brottstyper på följande sätt (avrundat till hela procent):

- 44 procent narkotikabrott eller narkotikasmuggling (45 procent 2019, 48 procent 2018)
- 36 procent våldsbrott (36 procent 2019, 34 procent 2018)
- 2 procent sexualbrott eller människohandel (1 procent 2019, 2 procent 2018)
- 1 procent tillgreppsbrott (2 procent 2019, 2 procent 2018)
- 2 procent ekonomisk brottslighet (2 procent 2019, 4 procent 2018)
- 15 procent övriga brott (13 procent 2019, 10 procent 2018).

Antalet tillstånd

Det har meddelats 5 072 tillstånd till hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation under 2020 (4 793 tillstånd 2019). Tillstånd till hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation med anledning av en begäran om internationell rättslig hjälp i brottmål har meddelats i 20 fall under 2020 (22 fall 2019).

Domstol har avslagit åklagarens begäran om tillstånd till hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation i 14 fall 2020 (35 fall 2019). Det saknas uppgift om antalet avslag med anledning av begäran om rättslig hjälp eftersom det inte går att utläsa ur HTM-Cåbra om avslagen avser ett nationellt eller ett internationellt ärende. Eventuella avslag ingår i stället i redovisat antal avslag för respektive tvångsmedel.

Åklagare har under 2020 fattat 329 interimistiska beslut om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation (272 beslut 2019). Samtliga beslut 2020 har fastställts av domstol. Under 2019 upphävde domstol sex av åklagarens interimistiska beslut.

Antalet tillstånd fördelat på brottstyp

Antalet tillstånd till hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation 2020 har fördelat sig mellan olika brottstyper på följande sätt (avrundat till hela procent):

- 46 procent narkotikabrott eller narkotikasmuggling (46 procent 2019, 45 procent 2018)
- 37 procent våldsbrott (36 procent 2019, 37 procent 2018)
- 2 procent sexualbrott eller människohandel (1 procent 2019, 1 procent 2018)
- 0 procent tillgreppsbrott (1 procent 2019, 3 procent 2018)
- 2 procent ekonomisk brottslighet (3 procent 2019, 5 procent 2018)
- 13 procent övriga brott (12 procent 2019, 9 procent 2018).

Narkotikabrott och narkotikasmuggling är, i likhet med föregående år, de dominerande brottstyperna där hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation används.

Förenklat förfarande vid tillämpningen av bestämmelserna om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation

Det förenklade förfarandet vid tillämpningen av bestämmelserna om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation har använts mot 85 personer. Domstol har fattat beslut om 115 tillstånd med stöd av bestämmelsen om det förenklade förfarandet och inte i något fall avslagit åklagarens begäran. Åklagare har vidare fattat fem interimistiska sådana beslut, vilka även de har fastställts av domstol.

Avlyssningstid

Skr. 2021/22:79

Den längsta verkställighetstiden för hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation som avslutades under 2020 var 354 dagar (658 dagar 2019). I likhet med 2019 var den genomsnittliga avlyssningstiden per tillstånd 39 dagar, den kortaste avlyssningstiden 1 dag och mediantiden 29 dagar.

Nyttan av hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation

I de ärenden som omfattas av redovisningen av nyttan har hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation under 2020 använts vid 1 517 brott (1 525 brott 2019). Nedan anges i vilken omfattning den hemliga avlyssningen inneburit något resultat för utredningen. Summan överstiger 100 procent eftersom en och samma tvångsmedelsanvändning kan ha gett upphov till flera olika nyttor.

Under förundersökning

Nytta	2020		2019	2018
	Antal	Andel	Andel	Andel
Uppgifterna har utgjort underlag i förhörssituation	740	49 %	47 %	47 %
Uppgifterna har medfört att effektiv spaning har kunnat genomföras	768	51 %	51 %	61 %
Uppgifterna har bidragit till att annat tvångsmedel använts mot den misstänkte	504	33 %	34 %	34 %
Uppgifterna har bidragit till utredning av brottsutbyte	125	8 %	9 %	10 %
Uppgifterna har lett till stärkta misstankar mot den misstänkte	735	48 %	45 %	46 %

Efter förundersökning

Nytta	2020		2019	2018
	Antal	Andel	Andel	Andel
Uppgifterna har bidragit till att den misstänkte kunnat avföras från utredningen	149	10 %	11 %	19 %
Uppgifterna har bidragit till att den misstänkte kunnat åtalas	507	33 %	34 %	34 %
Uppgifterna har åberopats som bevisning i stämningsansökan	450	30 %	33 %	33 %

Överskottsinformation

Nytta	2020		2019	2018
	Antal	Andel	Andel	Andel
Uppgifterna har bidragit till att något tvångsmedel använts mot en annan person i samma förundersökning	300	20 %	18 %	19 %
Uppgifterna har använts för att utreda brott i en annan förundersökning	83	5 %	6 %	6 %

Övrigt

Nytta	2020		2019	2018
	Antal	Andel	Andel	Andel
Uppgifterna har på annat sätt bidragit till att utredningen kunnat föras framåt	598	39 %	46 %	42 %

Nytan av hemlig avlyssning ska även redovisas genom anonymiserade exempel från tillämpningen. Myndigheterna har redovisat bl.a. följande exempel för 2020.

- En litauiskregistrerad lastbil ankom med färja till Sverige. Förare av lastbilskeipaget var den litauiske medborgaren A, som hade kört från Spanien till Danmark med viss last och därefter från Danmark till

Sverige med viss last. Vid tullkontroll påträffades en stor mängd narkotika (cannabis) gömd i kartonger på två inplastade lastpallar i trailern tillsammans med annan legal last. Tullverket bytte ut narkotikan och plastade in kartongerna på nytt. Tullverket hade dock inte tillgång till likadan plastfilm som den ursprungliga. A släpptes därefter av Tullverket. En spaningsinsats inleddes och tillstånd till hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation av de två mobiltelefoner som A hade med sig inhämtades. A:s telefoner avlyssnades under ca 20 timmar innan han greps. I A:s ena mobiltelefon återfanns ett foto som var skapat en vecka tidigare och som föreställde pallar med last. Vid denna tidpunkt hade A befunnit sig i Spanien. Tullverket gjorde en jämförelse av pallarna på fotot och pallarna som påträffades vid tullkontrollen och kunde konstatera att märken och avvikelser som kunde ses på pallarna på fotot även kunde iakttas på pallarna vid tullkontrollen. Det kunde även konstateras att A, på den andra telefonen, efter att Tullverket hade släppt honom hade kommunicerat med en person via sms. Det fanns ca 30 in- och utgående meddelanden mellan dem. Genom sms-kommunikationen framkom att de trodde att tullpersonal hade hittat narkotikan, eftersom plasten hade bytts ut, och låtit chauffören köra i väg för att på så sätt hitta mottagaren genom spaning. Dessa sms var till stor hjälp för att styrka uppsåtet hos chauffören, som dömdes för grov narkotikasmuggling till fängelse fem år. Domen har vunnit laga kraft.

- I syfte att smugla narkotika hade en plan gjorts upp om att ett fartyg, under sin passage genom Öresund, skulle släppa ner en boj med fastknutna säckar innehållande kokain. Bojen skulle kunna lokaliseras nattetid genom att en ficklampa lagts i en plastflaska tillsammans med säckarna. Från en skånsk hamn gick två män ut i en mindre motorbåt för att lokalisera och bärga narkotikan. De två hade dagen innan rest ner till Skåne från Stockholm i sällskap med en kvinna. Kvinnan stannade dock kvar på land. Männens lyckades efter visst besvär hitta bojen men vid det laget hade narkotikan försvunnit, möjligen eftersom den var dåligt fastsatt. Männens råkade därefter i sjönöd och fick tillkalla hjälp från sjöräddningen. Dagen därpå flöt narkotikan i land. Detta uppmärksammades av Tullverket efter tips från allmänheten. Sammanlagt påträffades ca 70 kilo kokain med en mycket hög renhetsgrad. Tullverket började undersöka saken och fick snart information om sjöräddningsinsatsen dagen innan. På grund av de märkliga omständigheterna kring insatsen riktades misstankar mot de två männen som fortfarande var kvar vid båten i hamnen. Efter att tillstånd från domstol inhämtats, påbörjades hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation av deras telefoner. Nästan omedelbart blev det uppenbart att de två kunde misstänkas ha med den anträffade narkotikan att göra. Avlyssningen fortsatte under några dagar och misstankarna kunde stärkas ytterligare. De två männen frihetsberövades. Även kvinnan frihetsberövades då det framkom att hon varit behjälplig med transporter och annat under resan från Stockholm och under vistelsen i Skåne. De två männen dömdes i tingsrätten för försök till synnerligen grovt narkotikabrott till fängelse sex år respektive tio år (i denna dom ingick även straff för ytterligare

brott). Kvinnan dömdes för medhjälp till försök till synnerligen grovt narkotikabrott till fängelse tre år. De avlyssnade samtalen var helt avgörande för de fällande domarna, bl.a. eftersom de tre aldrig kommit i närheten av själva narkotikan och annan teknisk bevisning saknades. Domen har vunnit laga kraft.

- I ett ärende hade åklagaren inhämtat tillstånd till hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation och hemlig övervakning av elektronisk kommunikation avseende en av de misstänkta, A. Han hade ett flertal samtal med en annan person, B. Av samtalen kunde man dra slutsatsen att de skulle träffa andra personer för att överlämna narkotika. De pratade om hur de skulle åka och var och när de skulle träffa de andra personerna. Innehållet i samtalen möjliggjorde för polisen att spana på marken och från luften när överlämningen av narkotikan (ca 1,5 kilo cannabis) skedde. Efter överlämnandet följde både en polishelikopter och en polisbil efter det fordon som mannen som mottagit narkotikan, C, satt i. Efter en färd i stundtals mycket höga hastigheter stannade fordonet, varvid en annan man, D, lämnade fordonet med narkotikan och dumpade densamma i ett buskage. När polisen anträffade fordonet fanns inga personer kvar i bilen. D kunde dock gripas en bit från platsen och hans mobiltelefon togs i beslag. Denna mobiltelefon visade sig ha använts för att filma i bilen under fordonets färd, vilket innebar att även den person som tog emot partiet med narkotikan, C, kunde identifieras. De fyra åtalades för narkotikabrott. A förnekade såväl brott som att samtalen med B handlade om narkotika. Tingsrätten bedömde dock att A och B överlätit narkotikan till C, och att C och D i överlåtelssyfte förvärvat narkotikan. Samtliga dömdes för narkotikabrott till fängelsestraff mellan nio och tio månader. Domen har vunnit laga kraft.

3.2 Tillämpningen av bestämmelserna om hemlig övervakning av elektronisk kommunikation

Antalet personer

Hemlig övervakning av elektronisk kommunikation har omfattat 3 490 personer under 2020 (2 752 personer 2019).

Antalet personer fördelat på brottstyp

Antalet personer som varit föremål för hemlig övervakning av elektronisk kommunikation 2020 har fördelat sig mellan olika brottstyper på följande sätt (avrundat till hela procent):

- 28 procent narkotikabrott eller narkotikasmuggling (25 procent 2019, 30 procent 2018)
- 42 procent våldsbrott (41 procent 2019, 36 procent 2018)
- 2 procent sexualbrott eller människohandel (2 procent 2019, 2 procent 2018)
- 9 procent tillgreppsbrott (8 procent 2019, 11 procent 2018)

- 4 procent ekonomisk brottslighet (5 procent 2019, 7 procent 2018)
- 15 procent övriga brott (20 procent 2019, 14 procent 2018).

Skr. 2021/22:79

Antalet tillstånd

Det har meddelats 13 497 tillstånd till hemlig övervakning av elektronisk kommunikation under 2020 (10 910 tillstånd 2019). Vidare har tillstånd till hemlig övervakning av elektronisk kommunikation med anledning av en begäran om internationell rättslig hjälp i brottmål meddelats i 132 fall under 2020 (84 tillstånd 2019).

Domstol har avslagit åklagares begäran om tillstånd till hemlig övervakning av elektronisk kommunikation i 101 fall under 2020 (117 fall 2019). Uppgift saknas om antalet avslag på ansökningar med anledning av begäran om rättslig hjälp då det inte går att utläsa ur HTM-Cåbra om avslagen avser ett nationellt eller ett internationellt ärende. Eventuella avslag ingår i stället i redovisat antal avslag för respektive tvångsmedel.

Åklagare har under 2020 fattat 139 interimistiska beslut om hemlig övervakning av elektronisk kommunikation (86 beslut 2019). Domstol har upphävt fyra av besluten (3 beslut 2019).

Antalet tillstånd fördelat på brottstyp

Antalet tillstånd till hemlig övervakning av elektronisk kommunikation 2020 har fördelat sig mellan olika brottstyper på följande sätt (avrundat till hela procent):

- 21 procent narkotikabrott eller narkotikasmuggling (16 procent 2019, 19 procent 2018)
- 55 procent våldsbrott (54 procent 2019, 53 procent 2018)
- 1 procent sexualbrott eller människohandel (1 procent 2019, 2 procent 2018)
- 6 procent tillgreppsbrott (5 procent 2019, 9 procent 2018)
- 3 procent ekonomisk brottslighet (5 procent 2019, 6 procent 2018)
- 13 procent övriga brott (19 procent 2019, 12 procent 2018).

Av uppställningen ovan framgår att våldsbrott, narkotikabrott och narkotikasmuggling även under 2020 har varit de vanligast förekommande brottstyperna för vilka hemlig övervakning av elektronisk kommunikation använts.

Övervakningstid

Hemlig övervakning av elektronisk kommunikation innefattar åtgärder som inte på ett rättvisande sätt kan sägas pågå en viss tid. Ett exempel på detta är s.k. basstationstömningar (27 kap. 19 § första stycket 2 rättegångsbalken) som innebär att uppgifter inhämtas om vilka elektroniska kommunikationsutrustningar som befunnit sig inom ett visst geografiskt område vid en viss tidpunkt. Uppgifter om övervakningstid skulle inte ge en rättvisande bild av hur tvångsmedlet tillämpas. Av detta skäl redovisas inte sådana uppgifter.

Nyttan av hemlig övervakning av elektronisk kommunikation

Nyttan av hemlig övervakning av elektronisk kommunikation ska redovisas genom anonymiserade exempel från tillämpningen. Myndigheterna har redovisat följande exempel för 2020.

- Två utländska medborgare greps misstänkta för stöld på en plats i norra Sverige. Gods som påträffades i deras bil kunde spåras till inbrott i en bostad ca 70 mil från gripandeplatsen och i två fritidshus i ett angränsande län. Genom hemlig övervakning av elektronisk kommunikation inhämtades positioneringsuppgifter om männens mobiltelefoner som visade att de hade passerat brottsplatserna vid tidpunkterna för när brotten skulle ha begåtts. Genom uppgifterna kunde männens uppgifter om hur och var de kommit över godset motbevisas. Männen dömdes mot sitt nekande i tingsrätten för de tre stölderna, varav en ansågs grov, och för en grov stöld i Norge. Påföljden bestämdes till fängelse ett år respektive ett år och tre månader (i det senare straffet ingick även våld och grov förgripelse mot tjänsteman i samband med gripandet) och utvisning i fem år. Domen överklagades inte och vann laga kraft.
- En person rapporterades försvunnen i slutet av november 2019. Elva dagar senare anträffades hon avliden med ett trettiotal knivskador i ett vattendrag i närheten av sin bostad. Utredningen i ärendet visade bl.a. att målsäganden hade haft omfattande kontakter med män som önskade köpa sexuella tjänster av henne en kort tid innan försvinnandet. Natten innan målsäganden försvann var hon tillsammans med den som senare kom att bli åtalad i ärendet, A, och en annan man, B. I samband med försvinnandet inhämtade åklagaren tillstånd till hemlig övervakning av elektronisk kommunikation av målsägandens telefon, A:s och B:s telefoner samt beträffande andra personer som hon haft omfattande kontakter med. Vidare inhämtades ett tillstånd till basstationstömning. Genom basstationstömmingen och den hemliga övervakningen kunde konstateras att ingen av de telefoner som målsäganden hade haft kontakt med under sitt sista dygn, dvs. potentiella sexköpare, var positionerade på samma mast som målsäganden vid tidpunkten för försvinnandet eller den uppskattade död tidpunkten. Vidare konstaterades att de uppgifter som B hade lämnat i förhör om sina förehavanden vid tidpunkten för försvinnandet stämde med hur hans telefon var positionerad. Dessa uppgifter tillsammans med annan bevisning gjorde att åklagaren kunde avfärda dessa som potentiella gärningspersoner. A åtalades för mord och dömdes till 14 års fängelse. Domen har vunnit laga kraft.

3.3 Tillämpningen av bestämmelserna om hemlig kameraövervakning

Skr. 2021/22:79

Antalet personer

Hemlig kameraövervakning har omfattat 212 personer under 2020 (128 personer 2019).

Antalet personer fördelat på brottstyp

Antalet personer som varit föremål för hemlig kameraövervakning 2020 har fördelat sig mellan olika brottstyper på följande sätt (avrundat till hela procent):

- 61 procent narkotikabrott eller narkotikasmuggling (58 procent 2019, 68 procent 2018)
- 25 procent våldsbrott (14 procent 2019, 18 procent 2018)
- 0 procent sexualbrott eller människohandel (1 procent 2019, 1 procent 2018)
- 0 procent tillgreppsbrott (2 procent 2019, 1 procent 2018)
- 2 procent ekonomisk brottslighet (6 procent 2019, 5 procent 2018)
- 13 procent övriga brott (20 procent 2019, 7 procent 2018)

Antalet tillstånd

Det har meddelats 211 tillstånd till hemlig kameraövervakning under 2020 (131 tillstånd 2019). I två fall har domstol avslagit åklagares begäran om hemlig kameraövervakning under 2020 (1 fall 2019). Varken under 2019 eller 2020 förekom hemlig kameraövervakning i ärenden om internationell rättslig hjälp i brottmål.

Åklagare har under 2020 fattat 37 interimistiska beslut om hemlig kameraövervakning (18 beslut 2019). I likhet med föregående år har domstol fastställt samtliga beslut.

Antalet tillstånd fördelat på brottstyp

Antalet tillstånd till hemlig kameraövervakning 2020 har fördelat sig mellan olika brottstyper på följande sätt (avrundat till hela procent):

- 61 procent narkotikabrott eller narkotikasmuggling (58 procent 2019, 70 procent 2018)
- 24 procent våldsbrott (16 procent 2019, 14 procent 2018)
- 0 procent sexualbrott eller människohandel (1 procent 2019, 1 procent 2018)
- 0 procent tillgreppsbrott (2 procent 2019, 1 procent 2018)
- 1 procent ekonomisk brottslighet (5 procent 2019, 2 procent 2018)
- 14 procent övriga brott (19 procent 2019, 12 procent 2018).

Av uppställningen ovan framgår att narkotikabrott och narkotikasmuggling under 2020 fortsatt är de dominerande brottstyperna där hemlig kameraövervakning används.

Övervakningstid

Den längsta verkställighetstiden för hemlig kameraövervakning var 292 dagar under 2020 (193 dagar 2019). Den genomsnittliga övervakningstiden var 48 dagar (40 dagar 2019) och mediantiden var 34 dagar (29 dagar 2019). Den kortaste övervakningstiden var en dag.

Nyttan av hemlig kameraövervakning

I de ärenden som omfattas av redovisningen av nyttan har hemlig kameraövervakning använts vid 151 brott under 2020 (176 brott 2019). Nedan anges i vilken omfattning den hemliga övervakningen inneburit något resultat för utredningen. Summan överstiger 100 procent eftersom en och samma tvångsmedelsanvändning kan ha gett upphov till flera nyttor.

Under förundersökning

	2020		2019	2018
	Antal	Andel	Andel	Andel
Nytta				
Uppgifterna har utgjort underlag i förhörssituation	76	50 %	52 %	51 %
Uppgifterna har medfört att effektiv spaning har kunnat genomföras	123	81 %	70 %	61 %
Uppgifterna har bidragit till att annat tvångsmedel använts mot den misstänkte	73	48 %	46 %	41 %
Uppgifterna har bidragit till utredning av brottsutbyte	28	19 %	10 %	8 %
Uppgifterna har lett till stärkta misstankar mot den misstänkte	85	56 %	55 %	50 %

Efter förundersökning

	2020		2019	2018
	Antal	Andel	Andel	Andel
Nytta				
Uppgifterna har bidragit till att den misstänkte har kunnat avföras från utredningen	4	3 %	15 %	6 %
Uppgifterna har bidragit till att den misstänkte har kunnat åtalas	54	36 %	45 %	40 %
Uppgifterna har återopats som bevisning i stämningsansökan	52	34 %	43 %	41 %

Överskottsinformation

	2020		2019	2018
	Antal	Andel	Andel	Andel
Nytta				
Uppgifterna har bidragit till att något tvångsmedel använts mot annan person i samma förundersökning	41	27 %	15 %	19 %
Uppgifterna har använts för att utreda brott i en annan förundersökning	5	3 %	5 %	4 %

Övrigt

	2020		2019	2018
	Antal	Andel	Andel	Andel
Nytta				
Uppgifterna har på annat sätt bidragit till att utredningen kunnat föras framåt	68	45 %	45 %	43 %

Nytan av hemlig kameraövervakning ska även redovisas genom anonymiserade exempel från tillämpningen. Myndigheterna har redovisat följande exempel för 2020.

- Omfattande gatuförsäljning av cannabis på en gårdsplan uppdagades genom tips och iakttagelser av polis som befunnit sig på platsen i andra ärenden. Viss förspaning vidtogs av polis som iakttog en mycket omfattande misstänkt narkotikaförsäljning (ca 40 överlåtelser på ett par timmar). Det föreföll vara flera personer med olika roller inblandade i försäljningsverksamheten. Ett telefonnummer som misstänktes höra ihop med försäljningen kunde urskiljas. För att kunna bevisa att det handlade om omfattande narkotikaförsäljningsverksamhet kopplades åklagare in och förundersökning om grovt narkotikabrott inleddes. Tillstånd till hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation mot två identifierade personer (den som sålde och den som var registrerad på det aktuella försäljningsnumret) och tillstånd till hemlig kameraövervakning inhämtades. Efter hand kunde fler personer i den krets som bedrev verksamheten identifieras och narkotikalagret lokaliseras. Ytterligare tillstånd till hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation inhämtades. Genom den hemliga avlyssningen kunde bland annat omfattningen av verksamheten kartläggas, ett urval av kunder identifieras och de misstänkta mellanhavanden och inbördes relationer utredas. Inspelningarna av avlyssnade samtal och sms, film från den hemliga kameraövervakningen, material och statistik från den retroaktiva telefonövervakningen utgjorde tillsammans med ett stort filmmaterial från allmän kameraövervakning, teleförmönningar och beslag den huvudsakliga bevisningen i ärendet. Åtal väcktes mot åtta personer i säljledet, varav fyra för grovt narkotikabrott och fyra för narkotikabrott av normalgraden, samt mot 27 personer i köparledet för ringa narkotikabrott. De fyra personer som åtalades för grovt narkotikabrott dömdes till fängelsestraff mellan ett år tio månader och tre år fyra månader. Av de resterande fyra personerna i säljledet dömdes tre till fängelse mellan fyra och nio månader och en till villkorlig dom, sedan hans ungdom beaktats vid påföljdsbestämningen. Köparna dömdes till dagsböter. Domen har ännu inte i sin helhet vunnit laga kraft.

3.4 Tillämpningen av bestämmelserna om hemlig rumsavlyssning

Antalet personer

Hemlig rumsavlyssning har omfattat 80 personer under 2020 (61 personer 2019).

Antalet personer fördelat på brottstyp

Antalet personer som varit föremål för hemlig rumsavlyssning 2020 har fördelat sig mellan olika brottstyper på följande sätt (avrundat till hela procent):

- 51 procent narkotikabrott eller narkotikasmuggling (49 procent 2019, 55 procent 2018)
- 46 procent våldsbrott (49 procent 2019, 42 procent 2018)

- 0 procent sexualbrott eller människohandel (0 procent 2019, 1 procent 2018) Skr. 2021/22:79
- 0 procent tillgreppsbrott (0 procent 2019, 0 procent 2018)
- 0 procent ekonomisk brottslighet (0 procent, 0 procent 2018)
- 2 procent övriga brott (2 procent 2019, 2 procent 2018).

Antalet tillstånd

Det har meddelats 135 tillstånd till hemlig rumsavlyssning under 2020 (89 tillstånd 2019). Tillstånd till hemlig rumsavlyssning med anledning av en begäran om internationell rättslig hjälp i brottmål har, i likhet med föregående år, meddelats i ett fall.

Domstol har inte i något fall avslagit åklagarens begäran om tillstånd till hemlig rumsavlyssning under 2020. Under 2019 avlog domstol åklagares begäran i två fall.

Antalet tillstånd fördelat på brottstyp

Antalet tillstånd till hemlig rumsavlyssning 2020 har fördelat sig mellan olika brottstyper på följande sätt (avrundat till hela procent):

- 45 procent narkotikabrott eller narkotikasmuggling (60 procent 2019, 52 procent 2018, 55 procent 2017)
- 52 procent våldsbrott (39 procent 2019, 45 procent 2018)
- 0 procent sexualbrott och människohandel (0 procent 2019, 1 procent 2018)
- 0 procent tillgreppsbrott (0 procent 2019, 0 procent 2018)
- 0 procent ekonomiska brott (0 procent 2019, 0 procent 2018)
- 3 procent övriga brott (1 procent 2019, 2 procent 2018).

Av uppställningen ovan framgår att narkotikabrott, narkotikasmuggling och våldsbrott även under 2020 varit de vanligast förekommande brottstyperna där hemlig rumsavlyssning använts.

Avlyssningstid

Den längsta verkställighetstiden för hemlig rumsavlyssning under 2020 var 292 dagar (287 dagar 2019). Den genomsnittliga avlyssningstiden var 54 dagar (45 dagar 2019) och mediantiden var 31 dagar (27 dagar 2019). Den kortaste avlyssningstiden 2020 var, i likhet med 2019, två dagar.

Nyttan av hemlig rumsavlyssning

I de ärenden som omfattas av redovisningen av nyttan har hemlig rumsavlyssning 2020 använts vid 71 brott (54 brott 2019). Nedan anges i vilken omfattning den hemliga rumsavlyssningen inneburit något resultat för utredningen. Summan överstiger 100 procent eftersom en och samma tvåångsmedelsanvändning kan ha gett upphov till flera olika nyttor.

Under förundersökning

Nytta	2020		2019	2018
	Antal	Andel	Andel	Andel
Uppgifterna har utgjort underlag i förhörssituation	20	28 %	35 %	24 %
Uppgifterna har medfört att effektiv spaning har kunnat bedrivas	43	61 %	57 %	39 %
Uppgifterna har bidragit till att annat tvångsmedel har använts mot den misstänkte	20	28 %	19 %	16 %
Uppgifterna har bidragit till utredning av brottsutbyte	3	4 %	2 %	1 %
Uppgifterna har lett till stärkta misstankar mot den misstänkte	24	34 %	22 %	33 %

Efter förundersökning

Nytta	2020		2019	2018
	Antal	Andel	Andel	Andel
Uppgifterna har bidragit till att den misstänkte kunnat avföras från utredningen	3	4 %	19 %	3 %
Uppgifterna har bidragit till att den misstänkte kunnat åtalas	11	15 %	11 %	10 %
Uppgifterna har åberopats som bevisning i stämningsansökan	11	15 %	33 %	7 %

Överskottsinformation

Nytta	2020		2019	2018
	Antal	Andel	Andel	Andel
Uppgifterna har bidragit till att något tvångsmedel använts mot annan person i samma förundersökning	13	18 %	6 %	0 %
Uppgifterna har använts för att utreda brott i en annan förundersökning	5	7 %	4 %	3 %

Övrigt

Nytta	2020		2019	2018
	Antal	Andel	Andel	Andel
Uppgifterna har på annat sätt bidragit till att utredningen kunnat föras framåt	24	34 %	37 %	33 %

Nyttan av hemlig rumsavlyssning ska även redovisas genom anonymiserade exempel från tillämpningen. Myndigheterna har inte redovisat några exempel i denna del.

3.5 Tillämpningen av bestämmelserna om hemlig dataavläsning

Skr. 2021/22:79

Antalet personer

Hemlig dataavläsning har omfattat 170 personer under 2020. Eftersom lagstiftningen trädde i kraft den 1 april 2020 finns det ingen tidigare statistik att jämföra med.

Antalet personer fördelat på brottstyp

Antalet personer som varit föremål för hemlig dataavläsning 2020 har fördelat sig mellan olika brottstyper på följande sätt (avrundat till hela procent):

- 51 procent narkotikabrott eller narkotikasmuggling
- 31 procent våldsbrott
- 5 procent sexualbrott eller människohandel
- 0 procent tillgreppsbrott
- 5 procent ekonomisk brottslighet
- 8 procent övriga brott.

Antalet personer fördelat på brottstyp och uppgiftstyp

Ett tillstånd till hemlig dataavläsning kan avse en eller flera olika uppgiftstyper. De olika uppgiftstyperna är avlyssningsuppgifter, övervakningsuppgifter, platsuppgifter, kameraövervakningsuppgifter, rumsavlyssningsuppgifter, andra uppgifter som finns lagrade och andra uppgifter som visar hur ett avläsningsbart informationssystem används. Vidare måste tillstånd meddelas för varje enhet som ska avläsas, även om enheterna innehas av samma person.

Nedan följer en redovisning av antalet personer som varit föremål för hemlig dataavläsning fördelat på brottstyp och uppgiftstyp. Eftersom ett tillstånd för en enhet kan avse flera olika uppgiftstyper, kan antalet redovisade personer i tabellen nedan överstiga det totala antalet personer som har omfattats av hemlig dataavläsning under året.

	Narkotikabrott	Våldsbrott	Sexualbrott	Tillgreppsbrott	Ekonomiska brott	Övriga brott
Avlyssningsuppgifter	69	37	7	0	3	10
Övervakningsuppgifter	72	37	7	0	7	10
Platsuppgifter	68	37	4	0	3	10
Kameraövervakningsuppgifter	0	1	0	0	1	0

Rumsavlyssningsuppgifter	2	10	0	0	0	1
Uppgifter som finns lagrade	67	36	9	0	3	10
Övriga användningsuppgifter	66	34	8	0	3	10

Antalet tillstånd

Det har meddelats 306 tillstånd till hemlig dataavläsning under 2020. Tillstånd till hemlig dataavläsning med anledning av en begäran om internationell rättslig hjälp i brottmål har meddelats i 20 fall. De 20 tillstånd som har avsett en begäran om internationell rättslig hjälp i brottmål har avsett avlyssningsuppgifter, övervakningsuppgifter, platsuppgifter, rumsavlyssningsuppgifter, andra uppgifter som finns lagrade och andra uppgifter som visar hur ett avläsningsbart informationssystem används, men inte kameraövervakningsuppgifter.

Antalet tillstånd fördelat på brottstyp

Antalet tillstånd till hemlig dataavläsning 2020 har fördelat sig mellan olika brottstyper på följande sätt (avrundat till hela procent):

- 42 procent narkotikabrott eller narkotikasmuggling
- 45 procent våldsbrott
- 5 procent sexualbrott och människohandel
- 0 procent tillgreppsbrott
- 4 procent ekonomiska brott
- 16 procent övriga brott.

Av uppställningen ovan framgår att narkotikabrott, narkotikasmuggling och våldsbrott varit de vanligast förekommande brottstyperna där hemlig dataavläsning använts.

Antalet tillstånd fördelat på brottstyp och uppgiftstyp

Ett tillstånd till hemlig dataavläsning kan avse en eller flera olika uppgiftstyper. De olika uppgiftstyperna är avlyssningsuppgifter, övervakningsuppgifter, platsuppgifter, kameraövervakningsuppgifter, rumsavlyssningsuppgifter, andra uppgifter som finns lagrade och andra uppgifter som visar hur ett avläsningsbart informationssystem används. Vidare måste ett tillstånd meddelas för varje enhet som ska avläsas, även om enheterna innehas av samma person.

Nedan följer en redovisning av antalet meddelade tillstånd till hemlig dataavläsning fördelat på brottstyp och uppgiftstyp. Eftersom ett tillstånd kan avse flera olika uppgiftstyper, kan antalet redovisade tillstånd per brottstyp och uppgiftstyp i tabellen överstiga det totala antalet meddelade tillstånd till hemlig dataavläsning under året.

	Narkoti- kabrott	Vålds- brott	Sexual- brott	Till- grepps- brott	Ekono- miska brott	Övriga brott
Avlyssnings- uppgifter	117	97	9	0	9	14
Övervaknings- uppgifter	118	97	9	0	11	14
Platsuppgifter	116	97	4	0	5	14
Kameraöver- vakningsupp- gifter	0	8	0	0	3	0
Rumsavlyss- ningsuppgifter	4	30	0	0	0	1
Uppgifter som finns lagrade	114	93	14	0	9	14
Övriga använd- ningsuppgifter	107	91	13	0	9	14

Avslag och interimistiska beslut

Domstol har avslagit åklagares begäran om tillstånd till hemlig dataavläsning i ett ärende under 2020. Begäran avsåg avlyssningsuppgifter, övervakningsuppgifter, platsuppgifter, andra uppgifter som finns lagrade och andra uppgifter som visar hur ett avläsningsbart informationssystem används. Vidare har åklagare i ett ärende fattat två interimistiska beslut som avsåg fem uppgiftstyper vardera. Båda besluten har fastställts av domstol.

Avläsningstid

Den längsta verkställighetstiden för hemlig dataavläsning under 2020 var 211 dagar. Den kortaste verkställighetstiden var tio dagar. Den genomsnittliga avläsningstiden var 60 dagar och mediantiden 35 dagar.

Nyttan av hemlig dataavläsning

Hemlig dataavläsning har förekommit i 60 ärenden. Av dessa ärenden har sju ärenden avslutats under 2020 och det är dessa som ingår i årets redovisning. I minst ett av de avslutade ärendena verkställdes inte tvångsmedlet.

Uppgifterna från hemlig dataavläsning har i två av ärendena medfört att effektiv spaning kunnat genomföras. Vidare har uppgifterna i ett ärende med tre misstänkta bidragit till att de misstänkta har kunnat avföras från utredningen. I ett ärende har uppgifterna på annat sätt bidragit till att utredningen kunnat föras framåt.

Nyttan av hemlig dataavläsning ska även redovisas genom anonymiserade exempel från tillämpningen. Eftersom tvångsmedlet är så pass nytt

finns det inga exempel som är hänförliga till redovisningsperioden 2020. Det finns dock ett exempel där dataavläsningen pågick under 2020 men åtal väcktes först under 2021. Exemplet hör därför egentligen till nästa års redovisning, men för att belysa nyttan av tvångsmedlet tas det upp redan nu.

- Under juni 2020 blev en nätverkskriminell man skjuten i Stockholm. Mannen avled senare på sjukhus. En gängledare för ett kriminellt nätverk i södra Stockholm, X, blev misstänkt för att ha anstiftat mordet. Han anhölls som misstänkt för brottet och förhöordes men släpptes därefter. I samband med frisläppandet begärde åklagaren rättens tillstånd till hemlig dataavläsning av X:s mobiltelefon. Dataavläsningen fick stor betydelse för att klargöra motivbilden och de bakomliggande omständigheterna till mordet. Eftersom mordet skedde i en miljö där personer inte gärna vill prata med polisen fick det också betydelse för vilka vittnen som polisen skulle hålla förhör med och vilka frågor som skulle ställas för att belysa sakens riktiga natur. Misstanken mot X höll inte för åtal, men däremot återopades materialet från dataavläsningen som bevisning när åklagaren väckte åtal mot en medmisstänkt tonåring, Y, för mordet. De båda misstänkta hade talat med varandra om mordet över krypterad data trafik på ett sätt som gjorde att misstanken mot Y kom att skärpas. Genom överskottsinformation från dataavläsningen, som pågick under perioden juli–november 2020, blev X misstänkt för narkotikabrott där han bl.a. hade använt sig av ytterligare en tonåring, Z, som medhjälpare i sin kriminella verksamhet. Polisen kunde utifrån informationen från dataavläsningen finna sig på platserna där kokainleveranser skulle äga rum och förhindra att överlåtelser skedde samtidigt som de också tog stora mängder narkotika och kontanter i beslag. Bevisningen från dataavläsningen var helt avgörande för att åklagaren senare kunde väcka åtal mot X för grova narkotikabrott. X befattade sig inte själv med narkotikan men utifrån materialet i dataavläsningen framgick det att han gav instruktioner om kokainöverlåtelser. Ställd mot uppgifterna i dataavläsningen kom X och hans medkumpaner att erkänna narkotikabrott vid huvudförhandlingen i tingsrätten. X dömdes för grova narkotikabrott till fängelse två år åtta månader. Samtidigt förverkades två år av villkorligt medgiven frihet eftersom han hade begått gärningarna under provotid från ett tidigare fängelsestraff. Domen mot X har vunnit laga kraft.

3.6 Tillämpningen av bestämmelserna om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott

Inom Åklagarmyndigheten är det Riksenheten för säkerhetsmål som handlägger ärenden enligt preventivlagen. Utöver de ärenden som samtidigt har hanterats av Säkerhetspolisen och som ingår i redovisningen i avsnitt 3.7 har Riksenheten för säkerhetsmål under 2020, i likhet med 2019, hanterat ett ärende från Polismyndigheten enligt preventivlagen.

3.7 Tillämpningen av bestämmelserna om inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i underrättelseverksamhet

Skr. 2021/22:79

Antalet beslut

Lagen om inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i de brottsbekämpande myndigheternas underrättelseverksamhet tillämpas av Polismyndigheten och Tullverket. För Säkerhetspolisens tillämpning av inhämtningslagen, se avsnitt 3.8. Sedan den 1 oktober 2019 är det åklagare som fattar beslut om inhämtning enligt lagen efter ansökan av Polismyndigheten, Säkerhetspolisen eller Tullverket.

Av myndigheternas redovisning framgår att åklagare på ansökan av Polismyndigheten och Tullverket fattade 551 beslut, varav 15 avslagsbeslut, om inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i underrättelseverksamhet under 2020 (694 beslut 2019). Det kan därmed konstateras att det skett en minskning i förhållande till tidigare år.

Antalet beslut fördelat på brottstyp

Antalet beslut har under 2020 fördelat sig mellan olika brottstyper på följande sätt (avrundat till hela procent):

- 64 procent grovt narkotikabrott, synnerligen grovt narkotikabrott, grov narkotikasmuggling eller synnerligen grov narkotikasmuggling (76 procent 2019, 72 procent 2018)
- 24 procent grovt vapenbrott eller synnerligen grovt vapenbrott (16 procent 2019, 17 procent 2018)
- 0 procent grovt rån (0 procent 2019, 0 procent 2018)
- 8 procent mord (2 procent 2019, 8 procent 2018)
- 4 procent andra grova brott, t.ex. allmänfarlig ödeläggelse och människohandel (5 procent 2019, 3 procent 2018).

Nyttan av inhämtningen

Nyttan av inhämtningen i underrättelseverksamhet ska redovisas genom anonymiserade exempel. De exempel som myndigheterna har angett för 2020 är bl.a. följande.

- I underrättelseinformation gällande smuggling av klonazepam från Ungern till Sverige och Norge namngavs en trolig organisatör. Tullverket hämtade in uppgifter om elektronisk kommunikation med stöd av inhämtningslagen. Genom en analys av de inhämtade uppgifterna kunde organisatörens rörelsemönster och kontakter kartläggas och organisatörens koppling till smugglingsverksamheten bekräftas. Underrättelsearbetet ledde fram till att en förundersökning kunde inledas.
- Det inkom ny underrättelseinformation om att en viss person, X, som sedan tidigare förekommit i den våldsbejakande islamistiska miljön, hade hanterat och förmedlat vapen. Den informationen låg till grund

för inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation enligt inhämtningslagen. Syftet med inhämtningen var att verifiera eller dementera uppgifterna. Inhämtningen visade att X hade ett stort kontaktnät och täta kontakter med vissa personer som inte tidigare var känt. Kontakterna sträckte sig utanför den våldsbejakande miljön och in i de grovt organiserade kriminella nätverken, inklusive de släktbaserade kriminella nätverken i den aktuella regionen.

- Enligt bekräftad underrättelseinformation hade en person, X, åtagit sig att utföra ett kontraktmord som var nära förestående. Uppgifter om elektronisk kommunikation inhämtades med stöd av inhämtningslagen vid två tillfällen. Till följd av inhämtningen kunde operativa åtgärder sättas in i försök att förhindra mordet och X kunde med hjälp av dna knytas till ett automatvapen och en pistol. Förundersökning beträffande försök till mord kunde inledas.
- Enligt bekräftad underrättelseinformation, som inkom under 2020, tillverkade en person, X, bomber. Uppgifter om elektronisk kommunikation inhämtades med stöd av inhämtningslagen. Uppgifterna ledde till att X kunde lokaliseras och att spaning mot honom kunde bedrivas. X bodde inte på sin folkbokföringsadress och han utförde aktiva kontrapansningsåtgärder, vilket försvårade spaningsarbetet. Efter drygt en månads spaningsarbete häktades X i en återupptagen förundersökning om försök till mord. Med hänsyn till de fynd som gjordes vid en husrannsakan, framstod det som sannolikt att X tillverkade avancerade fjärrstyrda bomber. X dömdes i tingsrätten för medhjälp till försök till mord, medhjälp till allmänfarlig ödeläggelse, förberedelse till allmänfarlig ödeläggelse och grovt brott mot lagen om brandfarliga och explosiva varor till 14 års fängelse.
- Det inkom underrättelseinformation om att en känd konfliktaktör, X, kunde misstänkas för grovt narkotikabrott. Med hjälp av inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation enligt inhämtningslagen och spaningsinsatser kunde X lokaliseras. Förundersökning om grovt narkotikabrott inleddes och X kunde gripas sedan han kastat ut 50 gram kokain genom ett fönster. X dömdes till ett års fängelse för brottsligheten. Domen hade en direkt avkylande effekt på konfliktläget i aktuellt lokalpolisområde.
- Enligt underrättelseinformation hanterade en okänd person stora mängder narkotika, framförallt marijuana, i ett visst område. Uppgifter om elektronisk kommunikation inhämtades med stöd av inhämtningslagen för att med hjälp av kontakter och positioneringar identifiera personen. Samtidigt som samtalslistan analyserades utfördes viss spaning i det aktuella området. Genom det arbetet kunde två tänkbara adresser för verksamheten identifieras och spaningen koncentreras till de två adresserna. Efter en kort tids spaning kunde en insats mot en av adresserna genomföras. På adressen anträffades 25 kilo marijuana. Ytterligare husrannsakingar genomfördes och ett flertal personer kunde gripas.

3.8 Säkerhetspolisens tvångsmedelsanvändning

Skr. 2021/22:79

I Säkerhetspolisens verksamhet har det med stöd av bestämmelserna i rättegångsbalken och preventivlagen fattats totalt 489 beslut om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig övervakning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning och hemlig rumsavlyssning under 2020 (414 beslut 2019). Siffran inkluderar såväl initiala beslut som beslut om förlängning av tillståndstiden. Av de meddelade besluten under 2020 fattades tre inom ramen för internationell rättslig hjälp i brottmål.

Vidare har det i Säkerhetspolisens verksamhet fattats 130 beslut om hemlig dataavläsning under 2020. Siffran inkluderar såväl initiala beslut som beslut om förlängning av tillståndstiden.

Åklagare har i Säkerhetspolisens ärenden under 2020 fattat 119 beslut med stöd av lagen om inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i de brottsbekämpande myndigheternas underrättelseverksamhet (103 beslut 2019).

4 Myndigheternas slutsatser

4.1 Tillämpningen av hemliga tvångsmedel vid förundersökning i brottmål eller med anledning av begäran om internationell rättslig hjälp i brottmål

Myndigheterna anför att hemliga tvångsmedel är oundgängliga verktyg i den brottsutredande verksamheten, inte minst mot bakgrund av antalet grova brott och utbredningen av tystnadskulturen, dvs. oviljan hos vissa medborgare att samarbeta med de rättsvårdande myndigheterna. Antalet avslagsbeslut från domstol är få. Likaså har domstol ändrat få av de interimistiska beslut som fattats av åklagare. Det talar för att hemliga tvångsmedel används med urskiljning och omsorg.

Hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation

Antalet misstänkta personer som varit föremål för hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation har ökat för varje år sedan 2015. Under 2015–2020 ökade antalet personer med 546 till 1 709 personer, vilket är en total ökning med 47 procent. Ökningen från 2019 till 2020 uppgår till 81 personer och motsvarar 5 procent.

Antalet beviljade tillstånd avseende hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation varierar marginellt mellan 2015 och 2016. Från 2016 till 2017 ökade antalet tillstånd däremot med 1 109 till 4 465 tillstånd, vilket innebär en ökning med hela 29 procent. Under 2018–2020 ökade antalet tillstånd för varje år, även om ökningstakten inte var särskilt stor. Från 2017 till 2018 ökade antalet tillstånd med 183 till 4 648 tillstånd, en ökning med 4 procent. Från 2018 till 2019 ökade antalet tillstånd med 145 till 4 793 tillstånd, motsvarande en ökning med drygt 3 procent. Från 2019 till 2020 ökade antalet tillstånd med 279 till 5 072 tillstånd, dvs. med 6 procent. Den procentuella ökningen av antalet tillstånd från 2019 till 2020 var alltså något större än ökningen av antalet misstänkta personer.

Tillstånd till hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation har sedan 2016 meddelats framför allt i förundersökningar angående brottstyperna narkotikabrott och narkotikasmuggling samt våldsbrott. När det gäller dessa brottstyper har antalet personer som avlyssnats och antalet tillstånd ökat under 2018–2020.

Antalet personer som har avlyssnats med anledning av våldsbrott ökade under 2018 från 471 till 513 personer. Antalet tillstånd under samma år ökade från 1 630 till 1 711. Under 2019 ökade antalet personer som avlyssnats med anledning av våldsbrott till 589 personer och antalet tillstånd ökade till 1 737. Antalet personer och tillstånd fortsatte att öka även under 2020 till 614 personer (dvs. med 4 procent) och 1 881 tillstånd (dvs. med 8 procent). Under 2020 ökade även antalet avlyssningar med anledning av narkotikabrott och narkotikasmuggling jämfört med 2019. Antalet avlyssnade personer ökade marginellt från 729 till 744 (dvs. med 2 procent) medan antalet tillstånd ökade från 2 213 till 2 317 (dvs. med 7 procent).

Det föreligger förhållandevis stora skillnader mellan de olika nyttoparametrarna. Generellt kan dock konstateras att de inbördes förhållandena mellan parametrarna ligger relativt fast över tid. Den nytta som varit störst under 2020 är att uppgifterna från avlyssningen har medfört att effektiv spaning under förundersökningsstadiet kunnat genomföras (51 procent jämfört med 51 procent 2019). Andra nyttor som varit av stor betydelse under 2020 är att uppgifterna från avlyssningen har utgjort underlag vid förhör (49 procent jämfört med 47 procent 2019) och att uppgifterna har stärkt misstankarna mot den person som kunde misstänkas (48 procent jämfört med 45 procent 2019).

Den årliga genomsnittliga avlyssningstiden har minskat sedan 2016. Vid en jämförelse mellan 2019 och 2020 ligger dock den genomsnittliga avlyssningstiden per person på samma nivå (39 dagar). Under 2016 var den genomsnittliga avlyssningstiden 50 dagar. Sedan 2016 har den genomsnittliga avlyssningstiden alltså minskat med elva dagar. Mediantiden för 2020 är, jämförd med 2018 och 2019, oförändrad (29 dagar). Avlyssningstiden i ett s.k. normalärende motsvarar således ungefär den tid som ett tillstånd till hemlig avlyssning maximalt får gälla (en månad) om förlängning inte begärs. Den längsta tid som en person har avlyssnats minskade från 658 dagar 2019 till 354 dagar 2020.

Hemlig övervakning av elektronisk kommunikation

Antalet misstänkta personer som varit föremål för hemlig övervakning av elektronisk kommunikation ökade från 2019 till 2020 med 738 personer, från 2 752 till 3 490, en ökning med 27 procent. Året dessförinnan ökade antalet personer med 330, motsvarande en ökning med 14 procent. Även antalet beviljade tillstånd ökade från 2019 till 2020, från 10 910 till 13 497. En ökning med 2 587 tillstånd eller 24 procent. Året dessförinnan ökade antalet tillstånd med 1 759, motsvarande en ökning med 19 procent. Både antalet övervakade misstänkta personer och antalet meddelade tillstånd har alltså ökat kraftigt sedan 2017. Förklaringen till detta kan vara att de misstänkta allt oftare byter telefoner och att de brottsutredande myndigheterna därmed kan knyta misstänkta personer till fler teleadresser.

Sett till brottstyper kunde det i redovisningen avseende 2018 noteras att antalet tillstånd avseende våldsbrott hade ökat påtagligt från 2016 till 2017 och att hela den ökningen var hänförlig till kategorin våldsbrott. Under 2018 fortsatte antalet tillstånd för våldsbrott att öka, även om ökningstakten var lägre än året dessförinnan. Även under 2020 ökade antalet tillstånd för våldsbrott tydligt, från 5 860 till 7 357. Denna ökning om 1 497 tillstånd innebär att våldsbrotten stod för hela 58 procent av den totala ökningen av antalet tillstånd (motsvarande siffra för 2019 var också 58 procent). Antalet misstänkta personer som varit föremål för hemlig övervakning av elektronisk kommunikation på grund av misstanke om våldsbrott ökade också påtagligt under 2020 jämfört med 2019. Under 2019 övervakades 1 136 personer. Denna siffra ökade med 318 personer under 2020 till 1 454, motsvarande 43 procent av den totala ökningen av antalet misstänkta personer.

Även antalet misstänkta personer och antalet tillstånd för narkotikabrott och narkotikasmuggling ökade påtagligt under 2020. Antalet personer

ökade från 681 till 979 (en ökning med 44 procent) och antalet tillstånd från 1 783 till 2 849 (en ökning med 60 procent).

Sedan den 1 oktober 2019 finns det en skyldighet för de företag som bedriver anmälningspliktig verksamhet enligt 2 kap. 1 § lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation att för brottsbekämpningsändamål lagra uppgifter från tele- och internetkommunikation under en viss tid. Tillståndsbeslut beträffande hemlig övervakning av elektronisk kommunikation avser ofta förfluten tid. Det under 2020 ökade antalet personer som varit föremål för hemlig övervakning och det ökande antalet tillstånd tyder på att den nya lagen har haft en positiv inverkan på möjligheterna att använda hemlig övervakning av elektronisk kommunikation i den brottsutredande verksamheten på ett ändamålsenligt sätt.

Hemlig kameraövervakning

Antalet övervakade misstänkta personer och antalet tillstånd ökade betydligt under 2020. Det innebär att den sedan 2017 minskande trenden har brutits. Antalet misstänkta personer ökade med 84 personer från 128 till 212 (dvs. en ökning med 66 procent). Antalet tillstånd ökade med 80 från 131 till 211 (dvs. en ökning med 61 procent). Däremot har antalet ärenden i HTM-Cåbra, ärendehanteringssystemet för hemliga tvångsmedel, ökat i mindre omfattning, från 99 ärenden under 2019 till 124 ärenden under 2020 (dvs. en ökning med 25 procent).

När det gäller hur tillstånden fördelas mellan de olika brottstyperna kan det konstateras att det finns en fortsatt mycket stark koncentration till narkotikarelaterad brottslighet. Under 2019 minskade dock antalet personer och tillstånd kraftigt just när det gäller denna typ av brottslighet. Minskningen kan förklara hela nedgången i antalet misstänkta personer och antalet tillstånd under 2019. Under 2020 ökade dock antalet personer och tillstånd kraftigt just när det gäller den narkotikarelaterade brottsligheten. Antalet personer ökade från 74 till 130 och antalet tillstånd från 76 till 129. Likaså ökade antalet personer och tillstånd påtagligt när det gäller våldsbrott. Antalet misstänkta personer ökade från 18 till 52 och antalet tillstånd från 21 till 50. Antalet personer och tillstånd ökade obetydligt för brottstypen övriga brott. Jämfört med 2019 ökade antalet misstänkta personer från 25 till 27 och antalet tillstånd ökade från 25 till 29. Vilka slags brott som ligger bakom siffrorna kan inte utläsas av den inhämtade statistiken.

Det föreligger förhållandevis stora skillnader mellan de olika nyttoparametrarna under 2017–2020. Sett över tid är det dock tydligt att den största nyttan med hemlig kameraövervakning är att den har bidragit till en effektiv spaning under förundersökningsstadiet (81 procent av ärendena under 2020 jämfört med 70 procent under 2019), att den har utgjort underlag för förhör (50 procent av ärendena under 2020 jämfört med 52 procent under 2019), att den har bidragit till att stärka misstankarna mot den person som kunde misstänkas (56 procent jämfört med 55 procent under 2019) och att uppgifterna har bidragit till att annat tvångsmedel har använts mot den som kunde misstänkas (48 procent jämfört med 46 procent under 2019).

Under 2016–2020 har det funnits hemlig kameraövervakning som har pågått under endast en dag. I övrigt har varaktigheten varierat under åren.

Under 2020 ökade den genomsnittliga övervakningstiden från 40 dagar till 48 dagar (motsvarande siffra för 2017 är 52 dagar och för 2018 är 54 dagar). Under samma period ökade mediantiden från 29 till 34 dagar (motsvarande siffra för 2017 är 35 dagar och för 2018 är 31 dagar). Den längsta tid som hemlig kameraövervakning har pågått mot en person ökade från 193 dagar 2019 till 292 dagar 2020.

Hemlig rumsavlyssning

Under 2020 beviljades 135 tillstånd till hemlig rumsavlyssning. Antalet avlyssnade misstänkta personer uppgick till 80. Vid en jämförelse med andra hemliga tvångsmedel kan det konstateras att användningen av hemlig rumsavlyssning varit begränsad, i likhet med tidigare år. Hemlig rumsavlyssning har under 2020 använts nästan uteslutande vid brottstyperna narkotikabrott och narkotikasmuggling samt våldsbrott. Den ökning av antalet tillstånd och personer som beskrivs nedan kan hänföras till såväl narkotikarelaterad brottslighet som våldsbrott.

Även om antalet ärenden under de senaste åren har varit få, ökade antalet tillstånd och personer varje år under perioden 2015–2018. Ökningstakten var dock relativt låg. Från 2017 till 2018 ökade dock antalet tillstånd från 77 till 130 (en ökning med 69 procent). Under 2019 minskade antalet tillstånd till 89 för att 2020 återgå till nästan samma nivå som 2018. När det gäller antalet misstänkta personer ökade antalet 2018 till 89 för att 2019 sjunka till 61. Under 2020 ökade dock antalet ärenden igen och låg strax under 2018 års nivå.

Ökningen under 2015–2018 och 2020 kan ha flera förklaringar. En möjlig förklaring är att behovet av hemlig rumsavlyssning ökar när kriminella personer, väl medvetna om risken för att bli föremål för hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, inte använder telefoner för att kommunicera. En annan möjlig förklaring är att de rättsvårdande myndigheterna med växande erfarenhet har bättre möjligheter att använda hemlig rumsavlyssning på ett ändamålsenligt sätt.

Den stora ökningen av antalet tillstånd under just 2018 kunde förklaras av att det förekom många tillstånd i några få ärenden. Hemlig rumsavlyssning förekom under 2018 i totalt 34 ärenden. 60 tillstånd (46 procent) var hänförliga till endast tre ärenden. Under 2019 användes hemlig rumsavlyssning i totalt 35 ärenden, vilket innebar att antalet ärenden var nästan detsamma som under 2018. Även om det i några ärenden förekom många tillstånd fanns det inga enskilda ärenden med så många tillstånd som under 2018. Under 2020 har hemlig rumsavlyssning använts i 45 ärenden. I bara två ärenden var antalet tillstånd tvåsiffrigt.

Med hänsyn till att antalet tillstånd fortfarande är relativt lågt är det svårt att dra några långtgående generella slutsatser vad gäller användningen och nyttan. De enskilt största nyttorna av hemlig rumsavlyssning under 2020 uppstod under förundersökningsstadiet. Hemlig rumsavlyssning har medfört att effektiv spaning under förundersökningsstadiet kunnat genomföras, att uppgifterna lett till stärkta brottsmisstankar, utgjort underlag i förhörssituation och medfört att annat tvångsmedel använts mot den person som kunde misstäckas samt att tvångsmedlet på andra sätt bidragit till att en brottsutredning kunnat föras framåt. I 15 procent av fallen har upp-

gifterna åberopats som bevisning i stämningsansökan. Motsvarande siffror för 2018 och 2019 är 7 respektive 33 procent.

Vid en jämförelse av varaktigheten av tvångsmedlet mellan 2019 och 2020 kan konstateras att genomsnittstiden ökade med nio dagar, från 45 till 54 dagar, och att den längsta tid som avlyssning pågick mot en person ökade obetydligt (från 287 till 292 dagar). Även mediantiden ökade obetydligt (från 27 till 31 dagar). Mediantiden ligger därmed strax över den tid som tillstånd maximalt får gälla (en månad) om förlängning inte begärs.

Den permanenta lagstiftningen om hemlig rumsavlyssning trädde i kraft den 1 januari 2015. Under de senaste åren har det rent tekniskt blivit enklare att använda sig av utrustning för hemlig rumsavlyssning. Å andra sidan har det blivit vanligt att misstänkta personer träffas på allmänna platser där de känner sig säkra på att kunna tala utan risk för att bli avlyssnade. För att kunna verkställa hemlig rumsavlyssning på sådana platser är det nödvändigt att tiden mellan beslut och verkställighet är mycket kort. Det hade i dessa fall varit av stort värde om åklagare hade haft möjlighet att fatta interimistiska beslut om hemlig rumsavlyssning.

Hemlig dataavläsning

Under 2020 har hemlig dataavläsning förekommit i 60 ärenden i HTM-Cåbra. Endast sju av dessa avslutades under året. Det är dessa ärenden som omfattas av årets nyttoredovisning.

I minst ett av de avslutade ärendena verkställdes aldrig tvångsmedlet. I två av ärendena har uppgifterna medfört att effektiv spaning under förundersökningsstadiet kunnat genomföras. I ett ärende med tre misstänkta har uppgifterna bidragit till att misstänkta kunnat avföras från utredningen. I ett ärende har uppgifterna på annat sätt bidragit till att utredningen kunnat föras framåt.

Antalet redovisade ärenden är i år för få för att kunna ligga till grund för en närmare analys av nyttan. Redovisningen visar dock att uppgifter från hemlig dataavläsning även kan vara till nytta för de personer som har varit föremål för det hemliga tvångsmedlet.

Internationell rättslig hjälp i brottmål

Med hänsyn till att antalet tillstånd är lågt är det svårt att dra några generella slutsatser vad gäller användningen. Enskilda ärenden kan få ett mycket stort genomslag i statistiken.

Det totala antalet personer som var föremål för hemliga tvångsmedel ökade under 2020 med 21 procent, från 47 till 57 (av dessa var elva personer föremål för hemlig dataavläsning) jämfört med 2019.

Antalet tillstånd ökade under 2020 med 62 procent, från 107 till 173, av vilka 20 avsåg hemlig dataavläsning (under 2019 minskade antalet tillstånd med 59 procent). Liksom under 2017–2019 förekom det under 2020 ingen hemlig kameraövervakning på begäran av annat land. Hemlig rumsavlyssning riktades mot en misstänkt person och beträffande denne gavs ett tillstånd.

4.2 Inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i de brottsbekämpande myndigheternas underrättelseverksamhet

Skr. 2021/22:79

Som nämns i avsnitt 3.7 trädde ändringar av inhämtningslagen i kraft den 1 oktober 2019 som innebär att Åklagarmyndigheten fattar beslut om inhämtning av uppgifter enligt inhämtningslagen efter ansökan av Polismyndigheten, Säkerhetspolisen eller Tullverket. Dessförinnan fattades sådana beslut av myndigheterna själva.

Åklagarmyndigheten har under 2020, på ansökan av Polismyndigheten och Tullverket, sammanlagt fattat 536 beslut om inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i underrättelseverksamhet. Det innebär en minskning i jämförelse med föregående år.

Den typiskt sett vanligaste nyttan med att inhämta uppgifter om elektronisk kommunikation är att underrättelser om t.ex. hantering av narkotika eller vapen och förestående grova brott har kunnat verifieras och att förundersökning har kunnat inledas med anledning av en specifik brottsmisstanktanke. I de fall förundersökning inletts har användningen av andra hemliga tvångsmedel i kombination med spaning och annat utredningsarbete ofta lett till frihetsberövanden och beslag, framför allt av stora mängder narkotika och vapen. Samverkan har inte sällan skett mellan Polismyndigheten och Tullverket, inom den myndighetsgemensamma satsningen mot organiserad brottslighet, eller med andra länders brottsbekämpande myndigheter. I några fall har uppgifterna från inhämtningen lett till att underrättelser har kunnat avfärdas och att myndigheternas spanings- och utredningsresurser har kunnat användas på ett mer effektivt och relevant sätt. Detta har också besparat ett antal individer ytterligare integritetsintrång genom fortsatt tvångsmedelsanvändning eftersom brottsmisstankarna mot dem har kunnat avfärdas på ett tidigt stadium. Det förekommer även att befarade förestående mord och andra grova brott förhindrats till följd av att brottförebyggande åtgärder och polisiära insatser genomförts efter analys av inhämtade uppgifter om elektronisk kommunikation.

Användandet av det dolda internet (Darknet) har fortsatt varit ett växande problem under 2020. Tiotusentals svenskar har regelbundet beställt narkotika eller andra illegala varor via dolda marknadsplatser. Den krypterade och anonymiserade trafiken på Darknet har försvårat brottsbekämpningen. I arbetet är inhämtade uppgifter om elektronisk kommunikation en av förutsättningarna för identifiering och kartläggning av de individer och nätverk som ligger bakom denna typ av organiserad brottslig verksamhet.

Sammanfattningsvis kan Polismyndigheten och Tullverket konstatera att information om elektronisk kommunikation är väsentlig för myndigheternas underrättelseverksamhet och att de inhämtningsmöjligheter som inhämtningslagen medger har varit avgörande för att inleda förundersökning avseende en lång rad grova brott. Tillgång till uppgifter om elektronisk kommunikation i underrättelsestadiet är avgörande för att aktörer, platser och tidpunkter ska kunna kopplas samman för att få tillräcklig grund att inleda förundersökning. Resultatet av de analyserade uppgifterna om elektronisk kommunikation är också väsentliga för att kunna planera den yttre spaningen på ett effektivt sätt. Spaning är mycket resurskrävande och det är därför viktigt att använda den på rätt plats och vid rätt tillfälle.

4.3 Säkerhetspolisens tvångsmedelsanvändning

I Säkerhetspolisens verksamhet har det med stöd av bestämmelserna i rättegångsbalken och preventivlagen under 2020 totalt fattats 489 beslut om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig övervakning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning och hemlig rumsavlyssning. Motsvarande siffra för 2019 var 414 beslut, vilket betyder en uppgång med 75. Vidare har i Säkerhetspolisens verksamhet fattats 130 beslut om hemlig dataavläsning under 2020. Åklagare har i Säkerhetspolisens ärenden under 2020 fattat 119 beslut med stöd av inhämtningslagen. Motsvarande siffra för 2019 var 103 beslut, vilket betyder en uppgång med 16.

Enligt regeringsuppdraget ska Säkerhetspolisen, om det enligt myndighetens bedömning kan ske utan skada för verksamheten, kommentera orsaken till en ökad eller minskad användning av hemliga tvångsmedel. Antalet beslut om tvångsmedel är helt beroende av karaktären på de ärenden som Säkerhetspolisen hanterar varje år. Vissa ärenden kan medföra att många tvångsmedelsbeslut fattas, medan andra ärenden inte behöver leda till några tvångsmedelsbeslut alls. Detta är också förklaringen till förändringarna sedan 2019. Förändringarna ligger med andra ord inom vad som kan betraktas som en normal årlig variation.

5 Regeringens bedömning av redovisningen av användningen av hemliga tvångsmedel

Utgångspunkter vid användning av hemliga tvångsmedel

Det är av grundläggande betydelse i en rättsstat att rätten till skydd för privat- och familjeliv respekteras. För en effektiv brottsbekämpning är det samtidigt nödvändigt att det finns tillräckliga befogenheter för de brottsbekämpande myndigheterna att i vissa väl avgränsade fall kunna använda hemliga tvångsmedel som ett yttersta hjälpmedel. Vidare är det en självklar utgångspunkt att bestämmelserna om tvångsmedel och deras tillämpning måste leva upp till högt ställda rättssäkerhetskrav. Det integritetsintrång som hemliga tvångsmedel medför kan accepteras om det belagda behovet och nyttan av de hemliga tvångsmedlen är tillräckligt stora.

Vid avvägningen mellan enskildas rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv och samhällets intresse av en effektiv brottsbekämpning är det betydelsefullt att med tillräckligt god precision kunna bedöma vilka resultat som användningen av hemliga tvångsmedel har lett till.

För att tvångsmedlens legitimitet varaktigt ska kunna upprätthållas i samhället är det, vid sidan av en noggrann proportionalitetsbedömning, angeläget att i största möjliga mån redovisa vilken betydelse – nytta – tillämpningen av tvångsmedlen har i den brottsbekämpande verksamheten. Ett grundläggande krav för tillstånd till hemliga tvångsmedel är att åtgärden ska vara av synnerlig vikt för utredningen. Det uttrycket inrymmer ett kvalitetskrav när det gäller de upplysningar som åtgärden kan ge. Dessutom får de uppgifter man kan komma åt i princip inte vara åtkomliga med andra mindre ingripande metoder, men uttrycket synnerlig vikt behöver nödvändigtvis inte innebära att åtgärden ska ge avgörande bevisning som omedelbart kan leda till en fällande dom (prop. 1988/89:124 s. 44).

Det tidigare nyttobegreppet definierades som antalet fall där det hemliga tvångsmedlet lett till användning av ett annat tvångsmedel mot den misstänkte. Detta nyttobegrepp ifrågasattes av bl.a. Integritetsskyddskommittén och av Utredningen om utvärdering av vissa hemliga tvångsmedel. Integritetsskyddskommittén uttalade i delbetänkandet Skyddet för den personliga integriteten (SOU 2007:22, Del I, s. 186) bl.a. att det inte finns någon klar uppfattning om vad den förväntade effektiviteten är eller bör vara. Utredningen om utvärdering av vissa hemliga tvångsmedel uttalade i betänkandet Utvärdering av buggning och preventiva tvångsmedel (SOU 2009:70 s. 12) att effektmåttet var mycket trubbigt. Även Utredningen om vissa hemliga tvångsmedel som gjort en djuplodande kartläggning av nyttan med hemliga tvångsmedel enligt lagen (2007:978) om hemlig rumsavlyssning, preventivlagen och lagen (2008:854) om åtgärder för att utreda vissa samhällsfarliga brott konstaterade i betänkandet Hemliga tvångsmedel mot allvarliga brott (SOU 2012:44 s. 481) att det är en komplex uppgift att beskriva nyttan av tvångsmedelstillämpningen.

I en brottsutredning förekommer det ofta att flera telefonnummer avlyssnas eller övervakas med stöd av flera tillstånd avseende en och samma person. Det förekommer att ett tillstånd i princip enbart leder fram till att ett nytt telefonnummer behöver avlyssnas eller övervakas. Även på andra sätt samverkar resultaten av olika tillstånd och olika hemliga tvångsmedel med varandra på ett sätt som gör att det är svårt att avgöra vilket tillstånd som gett den slutliga nyttan. Mot denna bakgrund anser regeringen att det varken är ändamålsenligt eller lämpligt att slå fast vilka resultat som ska nås vid användningen av hemliga tvångsmedel i enskilda brottsutredningar, eller att i förväg bestämma att en viss procentandel av samtliga fall där hemliga tvångsmedel används ska leda till vissa förväntade resultat (se även SOU 2012:44 s. 481).

I redovisningen för 2020 har myndigheterna, i likhet med redovisningen för föregående år, redogjort för några av de olika åtgärder som följt av tvångsmedelsanvändningen. Syftet har varit att det ska vara möjligt att så objektivt som möjligt kunna bedöma nyttan av olika tvångsåtgärder. Myndigheterna har redovisat bl.a. om de inhämtade uppgifterna har lett till stärkta misstankar mot den misstänkte, till ett annat tvångsmedel, till att effektiv spaning har kunnat genomföras, till att den misstänkte har kunnat avföras från utredningen eller till att den misstänkte har kunnat åtalas. Dessutom har myndigheterna redovisat i vilken utsträckning uppgifter från tvångsmedlet har utgjort underlag i en förhörssituation eller använts som

överskottsinformation samt om uppgifterna har bidragit till utredning av brottsutbyte.

Det uppdrag som regeringen beslutade i december 2015 om den årliga redovisningen av vissa hemliga tvångsmedel innebär en ny periodisering av redovisningen av vilken nytta ett tvångsmedel har haft. När det gäller utvecklingen av nyttan av hemliga tvångsmedel över tid innebär den nya periodiseringen att nyttan under 2020 endast kan jämföras med nyttan under 2015–2019, som redovisades på samma sätt. Nyttan för hemlig dataavläsning ska enligt det kompletterande uppdrag som regeringen beslutade i mars 2020 redovisas på samma sätt som i grunduppdraget. Det tvångsmedlet redovisas dock för första gången i år och det finns därför inget jämförelsematerial.

Fördelningen av de olika formerna av nytta visar att hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation under 2020, i likhet med 2016–2019, främst har haft betydelse genom att uppgifterna har medfört att effektiv spaning har kunnat genomföras, att uppgifterna har använts som underlag vid förhör eller att misstankarna har stärkts mot den misstänkte.

Som framgått i avsnitt 2.3 är hemlig övervakning av elektronisk kommunikation beroende av att teleoperatörerna har lagrat uppgifter. Enligt EU-domstolens avgörande i den s.k. Tele2-domen den 21 december 2016 var den då gällande svenska datalagringen för omfattande och inte förenlig med EU-rättens krav. Detta ledde till att många teleoperatörer inte lagrade uppgifter i samma omfattning som tidigare, vilket innebar att även om en domstol hade gett tillstånd till hemlig övervakning av elektronisk kommunikation kunde det vara så att beslutet inte gick att verkställa eftersom den aktuella operatören inte hade några uppgifter att lämna ut.

Av myndigheternas redovisning framgår att antalet tillstånd och antalet misstänkta personer som har varit föremål för tvångsmedlet har ökat under perioden 2018–2020. Vidare framgår att ökningen varit mer markant under 2020. Den omständigheten att användningen har ökat under 2018 och 2019 innebär att det inte finns något stöd i det statistiska underlaget som talar för att åklagare skulle ha avstått från att göra framställan till domstol om hemlig övervakning av elektronisk kommunikation med anledning av de nämnda domarna. Den 1 oktober 2019 trädde flera lagändringar i kraft med anpassningar av regleringen om lagring av och tillgång till uppgifter om elektronisk kommunikation i brottsbekämpande syfte, s.k. datalagring, i syfte att göra reglerna förenliga med EU-rätten på området (prop. 2018/19:86). Efter denna reform kan man alltså se en ökning i fråga om både antalet tillstånd och antalet misstänkta personer som varit föremål för hemlig övervakning av elektronisk kommunikation. Det kan vara en indikation på att de nya bestämmelserna har haft en positiv effekt för de brottsbekämpande myndigheternas användning av tvångsmedlet. Än så länge är dock underlaget alltför begränsat för att kunna dra några säkra slutsatser.

När det gäller hemlig kameraövervakning har uppgifterna, i likhet med föregående år, haft allra störst betydelse för att effektiv spaning har kunnat genomföras. Betydelsen ökade jämfört med 2019. Betydelsen av hemlig kameraövervakning har även ökat i flera andra avseenden under 2020, bl.a. när det gäller i vilken mån uppgifterna har bidragit till att annat tvångsmedel använts mot den misstänkte, i vilken mån uppgifterna har lett till stärkta misstankar mot den misstänkte och i vilken mån uppgifterna bidragit till utredning av brottsutbyte.

Även för hemlig rumsavlyssning har, i likhet med föregående år, den främsta betydelsen av uppgifterna varit att tvångsmedlet har lett till att effektiv spaning har kunnat genomföras. Den betydelsen har dessutom ökat jämfört med 2019. Hemlig rumsavlyssning har därutöver under 2020 särskilt ökat i betydelse när det gäller i vilken mån uppgifterna har bidragit till att annat tvångsmedel kunnat användas mot den misstänkte, uppgifterna har bidragit till att något tvångsmedel har kunnat användas mot en annan person i samma förundersökning och uppgifterna lett till stärkta misstankar mot den misstänkte. Det bör dock beaktas att det rör sig om ett begränsat antal tillstånd till hemlig rumsavlyssning och att enskilda ärenden därmed kan få ett mycket stort genomslag i statistiken.

Den 1 april 2020 trädde lagen om hemlig dataavläsning i kraft (se avsnitt 2.6). Den nya lagen är en viktig del i regeringens arbete för att bekämpa den grova och organiserade brottsligheten i Sverige. Hemlig dataavläsning ger bättre och effektivare möjligheter att ta del av information som tidigare inte varit tillgänglig t.ex. på grund av kryptering. Av myndigheternas redovisning framgår att hemlig dataavläsning har förekommit i 60 ärenden under perioden den 1 april till den 31 december 2020 och att det av dessa ärenden endast är sju som har avslutats under samma period. I minst ett av dessa sju ärenden verkställdes aldrig tvångsmedlet. Utrymmet för att bedöma nyttan av tvångsmedlet är därmed begränsat. Det kan dock konstateras att i de ärenden som har avslutats under 2020 har uppgifterna som kommit från den hemliga dataavläsningen medfört att effektiv spaning har kunnat bedrivas i två ärenden, att misstänkta personer har kunnat avföras från utredningen i ett ärende samt att utredningen har kunnat föras framåt i ett ärende. Det finns också exempel på att åtal har väckts 2021, bl.a. med stöd av uppgifterna från hemlig dataavläsning. Eftersom det är fråga om ett nytt hemligt tvångsmedel som endast kunnat användas under en begränsad tid under 2020 behövs det emellertid ytterligare underlag för att på ett fullgott sätt kunna bedöma nyttan av det nya hemliga tvångsmedlet hemlig dataavläsning. Den information som finns hittills pekar dock på att det har varit ett viktigt och nödvändigt komplement till övriga hemliga tvångsmedel.

När det gäller inhämtning enligt inhämtningslagen har Polismyndigheten och Tullverket uppgett att den typiskt sett vanligaste nyttan har varit att underrättelseinformation om hantering av stora mängder narkotika eller vapen eller förestående grova våldsbrott lett till att förundersökningar har kunnat inledas. I några fall har också analysen av uppgifter lett till att Polismyndigheten och Tullverket har kunnat undvika att i onödan belasta sina spanings- och utredningsresurser till följd av felaktiga eller ofullständiga underrättelser. Enligt den redovisning som myndigheterna lämnat har det även förekommit att befarade förestående mord och andra grova brott förhindrats efter analys av inhämtade uppgifter om elektronisk kommunikation. Under förundersökningarna har användning av andra hemliga tvångsmedel i kombination med spaning och utredningsarbete i sin tur lett till att misstänkta har frihetsberövats och att stora mängder narkotika samt i vissa fall vapen har tagits i beslag. Myndigheterna har också redovisat ett antal exempel för att beskriva nyttan av inhämtningen.

Av myndigheternas redovisning framgår att de hemliga tvångsmedlen fyller en mycket viktig funktion för det brottsutredande arbetet. Den visar också att de hemliga tvångsmedlen har inneburit en reell nytta.

Ytterligare åtgärder

Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten registrerar sedan mitten av januari 2017 ärenden om hemliga tvångsmedel i ett särskilt it-stöd, HTM-Cåbra. De statistiska uppgifterna om antalet tillstånd och antalet misstänkta personer som ligger till grund för redovisningen för 2020 är för fjärde gången hämtade från detta system, med undantag för det nya tvångsmedlet hemlig dataavläsning. Tidigare år har uppgifterna hämtats från manuella diarier. Att ärenden om hemliga tvångsmedel registreras i ett digitalt system bidrar enligt regeringens bedömning till en högre effektivitet och bättre kvalitet i myndigheternas redovisning av användningen av hemliga tvångsmedel.

Regeringens ambition är att se till att skrivelsen till riksdagen håller en hög kvalitet. Regeringsuppdraget till myndigheterna om en årlig redovisning har ändrats flera gånger på grund av lagändringar, men är också resultatet av ambitionen att säkerställa kvaliteten på den årliga redovisningen. Regeringen gav 2015 myndigheterna ett utvidgat uppdrag som bl.a. innebär att uppgifter om interimistiska beslut ska omfattas samt att Säkerhetspolisens användning av hemliga tvångsmedel i viss utsträckning ska redovisas. Enligt regeringen ger ett bredare underlag en fullständigare bild av användningen av hemliga tvångsmedel. Varje ändring i uppdraget påverkar dock jämförbarheten med tidigare års redovisningar och redovisningen för 2020 kan därför endast fullt ut jämföras med redovisningarna för 2015–2019.

Regeringen fortsätter att prioritera insatser för att bekämpa och förebygga brott. Regeringen fortsätter också arbetet med att modernisera de utredningsverktyg som behövs för en effektiv brottsbekämpning samtidigt som den personliga integriteten värnas.

Som nämnts gäller sedan den 1 oktober 2019 nya bestämmelser om datalagring vid brottsbekämpning. Därmed återfick de brottsbekämpande myndigheterna ett av de viktigaste verktygen för att förhindra och bekämpa brott. Riksdagen har i samband med att de nya reglerna om datalagring antogs tillkännagett för regeringen att den skyndsamt ska återkomma med förslag som dels innebär en mer omfattande skyldighet att lagra uppgifter med koppling till nationell säkerhet, dels innebär en mer omfattande lagringsskyldighet generellt (bet. 2018/19:JuU27 punkt 6, rskr. 2018/19:296). Regeringen har den 5 augusti 2021 tillsatt en utredning som bl.a. ska se över datalagringsregleringen. Uppdraget syftar till att säkerställa att de brottsbekämpande myndigheternas tillgång till information förbättras och upprätthålls över tid i takt med teknikutvecklingen och förändrade kommunikationsvanor, samtidigt som respekten för mänskliga rättigheter säkerställs. Utredningen ska redovisa sina slutsatser senast den 6 februari 2023.

En utredare har föreslagit att det ska införas en skyldighet att registrera vissa uppgifter om innehavare av kontantkort, i syfte att försvåra för kriminella och att underlätta det brottsbekämpande arbetet (Ds 2020:12). För att effektivisera de brottsbekämpande myndigheternas tillgång till uppgifter om elektronisk kommunikation har utredaren även lämnat förslag om tydligare regler för hur dessa uppgifter ska lämnas ut till myndigheterna, bl.a. med vilken skyndsamhet de ska lämnas ut. Förslagen har remitterats och bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Regeringen har den 14 oktober 2020 även beslutat att tillsätta en utredning om utökade möjligheter att använda hemliga tvångsmedel (dir. 2020:104). En särskild utredare har fått i uppdrag att se över delar av regleringen om hemliga tvångsmedel. Syftet är att ta ställning till hur hemliga tvångsmedel ska kunna användas i en större utsträckning för att bekämpa allvarlig brottslighet. Utredaren ska bl.a. ta ställning till om det ska bli möjligt att lägga ihop det förväntade straffet av flera brott som en person misstänks för så att hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning och hemlig rumsavlyssning ska kunna användas i större omfattning än idag. Utredaren har även fått i uppdrag att ta ställning till om åklagare ska få möjlighet att fatta interimistiska beslut om hemlig rumsavlyssning. Utredaren ska redovisa sina slutsatser senast den 14 april 2022.

Slutligen har regeringen den 2 november i år beslutat att tillsätta en utredning som ska se över lagstiftningen om preventiva tvångsmedel (dir. 2021:102). Syftet är att preventiva tvångsmedel ska kunna användas i större utsträckning för att förhindra allvarlig brottslighet som begås inom ramen för kriminella nätverk. Utredaren ska även undersöka nya möjligheter till husrannsakan i preventivt syfte.

Sammanfattande bedömning

Regeringens bedömning är sammanfattningsvis att myndigheternas användning av hemliga tvångsmedel under 2020 har varit ett ändamålsenligt och nödvändigt instrument i brottsbekämpningen.

Justitiedepartementet

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 16 december 2021

Närvarande: statsrådet Johansson, ordförande, och stadsråden Hallengren, Hultqvist, Damberg, Shekarabi, Ygeman, Linde, Ekström, Strandhäll, Eneroth, Ernkran, Nordmark, Thorwaldsson, Gustafsdotter, Elger, Farmanbar, Danielsson, Karkiainen

Föredragande: statsrådet Johansson

Regeringen beslutar skrivelse Redovisning av användningen av hemliga tvångsmedel under 2020